

บทที่ 4

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะความรู้ด้านศิลปะท้องถิ่น

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนด้านคุณค่าศิลปะท้องถิ่น เป็นการวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านศิลปะท้องถิ่นที่มีในชุมชน เพื่ออธิบายถึงเป้าหมาย ลักษณะการดำรงชีวิต ลักษณะการเรียนรู้และลักษณะการถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งวิเคราะห์รูปความคิดและรูปแบบเชิงปฏิบัติการศิลปหัตถกรรมของปราชญ์ท้องถิ่น ผู้วิจัยเลือกตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา และโรงเรียนบ้านเตรียม ตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา เป็นสนามในการรวบรวมข้อมูล และเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งประกอบด้วย นักเรียน ปราชญ์ท้องถิ่น บุคคลในชุมชน ครู และผู้บริหารสถานศึกษา ในส่วนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและสถานศึกษาที่นำมาวิเคราะห์ เป็นปรากฏการณ์จริงในพื้นที่ที่ศึกษา โดยผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ระดับลึก ดังนี้

ความเป็นมาของตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา

ตำบลคุระตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา มีเนื้อที่ทั้งหมด 194,935 ไร่ หรือ 311.896 ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือติดกิ่งอำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง ทิศใต้ติดเทศบาลตำบลคุระ ทิศตะวันออกติดอำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และทิศตะวันตกติดตำบลเกาะพระทอง และทะเลอันดามัน มีหมู่บ้านจำนวน 12 หมู่บ้าน ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ลาดเชิงเขาเดินสูงจากระดับน้ำทะเล 20 ถึง 30 เมตร ประมาณร้อยละ 35 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล 10 ถึง 20 เมตร ประมาณร้อยละ 13 และพื้นที่ราบชายฝั่งทะเลประมาณร้อยละ 10 นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติไหลผ่านกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ สภาพพื้นดินเป็นดินร่วน มีสภาพภูมิอากาศแบบมรสุมเมืองร้อน ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มี 2 ฤดูกาล ได้แก่ ฤดูร้อนซึ่งเริ่มจากเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน และฤดูฝนเริ่มจากเดือนพฤษภาคมถึงเดือนธันวาคม

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น ยางพารา ปาล์ม ไม้ผล ประมาณร้อยละ 55 การประมงประมาณ ร้อยละ 15 ส่วนมากจะเป็นการทำประมงชายฝั่ง กระชังเลี้ยงสัตว์น้ำ และนาเกลือ การเลี้ยงสัตว์ประมาณร้อยละ 10 จะเป็นการเลี้ยงสัตว์เพื่อเสริมรายได้ เช่น วัว แพะ ไก่ ฯลฯ และอาชีพอื่นๆ เช่น ค้าขาย รับจ้าง ประมาณร้อยละ 20

หน่วยธุรกิจของตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา ได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรมปลาป่น โรงงานน้ำแข็ง ปืมน้ำมัน (ขนาดเล็ก) โรงงานบรรจุแก๊สและตลาดนัด ด้านการศึกษามีโรงเรียนจำนวน 6 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านกลางประชาสรรค์ โรงเรียนบ้านหินลาด โรงเรียนบ้านเตรียม โรงเรียนบ้านห้วยทรัพย์ โรงเรียนบ้านบางหว้า และโรงเรียนบ้านสวนใหม่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนบ้านหินลาด ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนบ้านเตรียม ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนบ้านห้วยทรัพย์ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนบ้านบางหว้า และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนบ้านสวนใหม่ ด้านสถาบันและองค์กรทางศาสนา มีวัดจำนวน 2 แห่ง คือ วัดนางย่อนและวัดบ้านเตรียม ส่วนมัสยิดมีจำนวน 13 แห่ง ได้แก่ มัสยิดซาลาสุตดิน มัสยิดลาบสุตลาม มัสยิดนูรุลอหฺมาน มัสยิดบ้านห้วยทรัพย์ มัสยิดนูรุลอามาน๊ะ มัสยิดนูรุลชุลนะ มัสยิดนูรุลกอมีร์ มัสยิดนูรุลอิมาน มัสยิดอันฮูดา มัสยิดกูวาตุดดิน มัสยิดนูรุลฮูดา มัสยิดนุ้หรนหยันนะฮ์ และมัสยิดคาริสสลาม ด้านการสาธารณสุขมีสถานีอนามัย ร้านขายยา และคลินิก สถานที่ธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ คลอง ลำห้วย น้ำตก มีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นได้แก่ ฝายบ่อน้ำดิน อ่างเก็บน้ำ และประปาหมู่บ้าน (องค์การบริหารส่วนตำบลคุระ, 2549 : 1 - 5)

ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา เชื่อกันว่าผู้คนที่เข้ามาสร้างเมืองคุระบุรีนี้ เป็นพลเมืองที่อพยพหนีภัยโจรสลัดมาจากเมืองตักโกละ โดยขึ้นบกบริเวณปากน้ำนางย่อนและปากน้ำคูรอด ลงหลักปักฐานอยู่กันหนาแน่น และกลายเป็นเมืองในที่สุด จนเข้าสู่กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้เกิดสงครามเก้าทัพ ในปี พ.ศ. 2328 เมืองคุระบุรีและเมืองอื่นๆ ถูกพม่าตีแตก ทำให้ผู้คนที่อาศัยอยู่ภายในเมืองมีจำนวนลดน้อยลงไป แต่เมื่อศึกสงบลงผู้คนที่เริ่มทยอยเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ปฏิรูปการปกครองในปีพ.ศ. 2437 และได้ทรงประกาศให้จัดตั้งอำเภอโคกยางขึ้น ในปีพ.ศ. 2444 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอโคกยางไปตั้งอยู่ที่เกาะคอเขา โดยอยู่ภายใต้การปกครองของอำเภอตะกั่วป่า ต่อมาเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2508 ได้ย้ายที่ทำการใหม่ไปตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 ตำบลคุระ และได้เปลี่ยนชื่อเป็นกิ่งอำเภอคุระอีกครั้ง เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2511 จนกระทั่งได้ยกฐานะเป็นอำเภอคุระบุรี เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2518 จนกระทั่งทุกวันนี้(รัศมี ก่อพงศัพณา, 2543 : 77 - 78)

ด้านร่องรอยหลักฐานที่ค้นพบในอำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา ในหลายพื้นที่มีโบราณวัตถุหลายชนิด ทั้งภาชนะดินเผาพื้นเมือง ภาชนะดินเผาของจีน ภาชนะดินเผาเปอร์เซีย ลูกปัดหลายรูปแบบและหลายชนิด ขวานหินขัด นอกจากนี้ยังมีการพบพระพุทธรูปสลักหินทรายสมัยศรีวิชัย บริเวณต้นน้ำคลองบางโร ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่วัดนางย่อน แหล่งที่มีการขุดค้นเพื่อหาสิ่งต่างๆ และพบโบราณวัตถุมี 5 แหล่ง แหล่งที่หนึ่ง คือ แหล่งคลองบางโร หมู่ที่ 2 ตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา แหล่งที่สอง คือ แหล่งควนทอง หมู่ที่ 7 ตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี

จังหวัดพังงา แหล่งที่สาม คือ แหล่งบางหัว หมูที่ 9 ตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา แหล่งที่สี่ คือ แหล่งบ้านเตรียม หมูที่ 4 ตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา และแหล่งที่ห้า คือ แหล่งบ้านบางแคด หมูที่ 7 ตำบลแม่นางขาว อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา นอกจากนี้ยังมีแหล่งโบราณสถานที่น่าสนใจของอำเภอคุระบุรีอีกสองแห่ง ที่รอการสำรวจขุดค้นทางโบราณคดี แห่งแรกคือ แหล่งโบราณสถานเขาคอก ตั้งอยู่หมูที่ 8 ตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา แห่งที่สองคือ แหล่งโบราณสถานที่อยู่ในที่ดินกรรมสิทธิ์ของชาวบ้านทำสวนยางพารา ตั้งอยู่หมูที่ 2 ตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพังงา, 2548 : 67)

ปัจจุบันที่ว่าการอำเภอคุระบุรี ตั้งอยู่บนถนนเพชรเกษม หมูที่ 2 ตำบลคุระ ในเขตสุขาภิบาลคุระบุรี ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศเหนือประมาณ 125 กิโลเมตร มีพื้นที่ปกครองทั้งหมด 917.948 ตารางกิโลเมตร โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 2 ส่วนคือ การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งพื้นที่การปกครองเป็น 4 ตำบล 29 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลคุระ ตำบลแม่นางขาว ตำบลบางวัน และ ตำบลเกาะพระทอง การปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วยสุขาภิบาล 1 แห่งคือ สุขาภิบาลคุระบุรี และเมืองค้การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ครบทุกตำบล (รัศมี ก่อพงษ์พนา, 2543 : 78 - 79)

ข้อมูลทั่วไปของโรงเรียนบ้านเตรียม ตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา

โรงเรียนบ้านเตรียม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพังงา กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งอยู่หมูที่ 4 ตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา เปิดทำการสอนครั้งแรก เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2503 มีนายทวน มุณี เป็นครูใหญ่คนแรก โดยสร้างเป็นอาคารเรียนชั่วคราวขึ้นบนที่ราชพัสดุแปลงที่ 366 มีเนื้อที่ 53 ไร่ 2 งาน 50 ตารางวา ซึ่งเปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เพียงชั้นเดียว ในระยะแรกและได้ขยายชั้นเรียนขึ้นเรื่อยๆ

ปัจจุบันโรงเรียนบ้านเตรียม มีอาคารเรียนถาวร 3 หลัง อาคารอเนกประสงค์ 1 หลัง อาคารสำนักงาน 1 หลัง อาคารพยาบาลและสหกรณ์ 1 หลัง โรงอาหาร 1 หลัง ห้องน้ำ 2 หลัง บ้านพักครู 1 หลัง เปิดทำการสอน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ค่าขวัญประจำโรงเรียน คือ รู้หน้าที่ มีวินัย ใฝ่ศึกษา ร่วมใจพัฒนา ปรัชญาประจำโรงเรียน คือ คุณธรรม นำปัญญา จุติงอาวุธ สีประจำโรงเรียน คือ สีม่วงอ่อน - ขาว ซึ่งสีม่วงอ่อน หมายถึง ความร่าเริง การมองโลกในแง่ดี และความโอบอ้อมอารี ส่วนสีขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์ สดใส และตราประจำโรงเรียน คือ

ดอกบัว หมายถึง คุณธรรม คมแรกอาวุธ หมายถึง ความฉลาดหลักแหลม และตัวอุณาโลม หมายถึง การมีวิสัยทัศน์

เป้าหมายของศิลปหัตถกรรมที่เชื่อมโยงกับลักษณะการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลกระ อำเภอกุระบุรี จังหวัดพังงา มีลักษณะเป็นที่ลาดเชิงเขาหิน ทำให้ผืนป่าและธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งยังมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติไหลผ่านกระจายในทุกพื้นที่ ทำให้สภาพพื้นดินเป็นดินร่วน ที่มีความชุ่มชื้นและอุดมไปด้วยแร่ธาตุอย่างดี สำหรับผืนป่าและพรรณไม้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ จึงใช้ประโยชน์จากธรรมชาติในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร มีทั้งการทำสวนยางพารา สวนปาล์ม สวนไม้ผล บางส่วนประกอบอาชีพประมง เนื่องจากเป็นพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลอันดามัน ส่วนใหญ่จะเป็นการทำประมงชายฝั่ง เลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง และมีการทำนาเกลือ นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ ประเภทวัว แพะ ไก่ และประกอบอาชีพค้าขาย และรับจ้าง ด้วยบริบทของลักษณะภูมิประเทศ ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งบนผืนดินและผิวน้ำดังกล่าว ทำให้ผู้คนในท้องถิ่น มีความผูกพันและปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนเกิดเป็นภูมิปัญญาประจำท้องถิ่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาในด้านศิลปหัตถกรรม ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ได้มีการสืบสานความรู้ ความสามารถ ความชำนาญในงานฝีมืองานช่างต่างๆ ถ่ายทอดมายังคนรุ่นปัจจุบัน พัฒนาการเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในปัจจุบัน ที่มีความเป็นมาจากภูมิปัญญาของคนในสมัยก่อน ลักษณะการดำรงชีวิตของคนในชุมชน จึงเป็นลักษณะพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก ดังนั้นเป้าหมายของการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน จึงถูกกำหนดด้วยลักษณะของการดำรงชีวิต ดังนี้

1. เป้าหมายและลักษณะการดำรงชีวิตด้านการใช้ชีวิตประจำวันและความอยู่รอด ด้วยความสมบูรณ์ของพรรณไม้ต่างๆ ที่มีในท้องถิ่น เช่น ปาล์ม หวาย ไม้ไผ่ จากและเตย ชาวบ้านจึงได้นำทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ สร้างสรรค์ด้วยภูมิปัญญาที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นงานศิลปหัตถกรรม เพื่อเป็นเครื่องมือใช้สอยในการดำรงชีวิต ให้มีความสะดวกสบาย ดังจะเห็นได้จากการสร้างศิลปหัตถกรรมเป็นเครื่องใช้ไม้สอย ที่อำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวันทั้งประเภทเครื่องมือทำมาหากิน ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ในครัว เครื่องเล่นในบ้าน และเครื่องใช้สอยเบ็ดเตล็ด โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประเภทเครื่องมือทำมาหากิน ได้แก่ การนำไม้ไผ่มาสานไซเพื่อคัดปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติในท้องถิ่น การนำไม้เนื้อแข็งและมีน้ำหนักเบาทำต่อเป็นเรือหัวโทง สำหรับนำไปออกทะเล เพื่อจับสัตว์น้ำในทะเลมาเป็นอาหารและจำหน่าย

ประเภทที่อยู่อาศัย พบว่า ชาวบ้านได้นำใบจากมามุงเป็นหลังคาขนำ ซึ่งจะเรียกว่า “ตับจาก” การทำตับจากจะใช้ไม้ไผ่ทำเป็นตับ เพื่อให้หลังคาจากคงรูปและแข็งแรง การร้อยจากจะร้อยด้วยตอกไม้ค้ำ โดยการนำต้นค้ำ ซึ่งเป็นพรรณไม้ประเภทหนึ่งที่มีในท้องถิ่น มาทำเป็นเส้นตอกแล้วนำมาร้อยใบจากกันใบจากหลุดออกจากตับ นำตับจากหลายๆ ตับมาวางซ้อนกันมุงหลังคาขนำ กันแดดกันฝนให้กับผู้อยู่อาศัยได้เป็นอย่างดี ทั้งยังเย็นสบายคล้ายร้อนอีกด้วย นอกจากนี้พบว่าได้มีการนำไม้ไผ่มาสานเป็นฝาบ้าน เรียกว่า “ฝาขัดตะ” ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้ทำฝาบ้าน และสามารถนำไปตกแต่งอาคาร เช่น ผนังห้องประชุม หรือทำฝ้าเพดาน

ประเภทเครื่องใช้ในครัว ได้แก่ การนำกะลามะพร้าวมาทำเป็นจุกต้กข้าวต้กแกง หรือทำเป็นกระบวยต้กน้ำ สำหรับต้กน้ำไว้ดื่มและชำระล้างเนื้อตัวก่อนขึ้นเรือนหรือบ้านของคนในสมัยก่อน การทำตุ๋นจากกาบหมาก ใบปาล์มหรือใบจาก ใช้สำหรับต้กน้ำดื่ม น้ำใช้และวิดน้ำในเรือ ปัจจุบันไม่ค่อยพบเห็น เนื่องจากได้มีการนำพลาสติกมาใช้แทนที่ต้กต้กน้ำ การสานกระด้งไม้ไผ่ใช้ฝัดข้าว เพื่อเลือกก้อนกรวดออกจากข้าวเปลือก นำข้าวเปลือกมาตำด้วยครกไม้เพื่อนำข้าวสารไปประกอบเป็นอาหารต่อไป การทำกระทายชุมมะพร้าวหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เหล็กชุค” สำหรับนำเนื้อมะพร้าวมาทำอาหาร หรือแม้กระทั่งการนำใบตองมาเย็บเป็นกระทง เป็นภาชนะใส่ของคาวหวาน การนำเหล็กแผ่นมาเผาไฟให้ร้อนแล้วตีเป็นมิด ตีเป็นพริ้ว เพื่อนำไปใช้ประโยชน์

ประเภทเครื่องเล่นพื้นบ้าน เป็นการนำวัสดุธรรมชาติมาทำเป็นของเล่นของเด็กๆ ได้แก่ การนำก้านกล้วยมาสร้างสรรค์เป็นปืนก้านกล้วยและม้าก้านกล้วย การนำกาบหมากที่หล่นใต้โคนต้นมาทำเป็นเครื่องลากของเด็กๆ ได้ลากแข่งวิ่งไปวิ่งมาด้วยความสนุกสนาน การนำใบมะพร้าวมาสานเป็นตะกร้อ ปี่ ฆ้อง ปลาหรือสานเป็นฝักสะตอให้เด็กๆ ได้สร้างสรรค์เรื่องราวตามจินตนาการ

ประเภทเครื่องใช้สอยเบ็ดเตล็ด ได้แก่ การนำกาบหมากมาทำพัดกาบหมาก เพื่อใช้คลายร้อนในยามพักผ่อน หรือทำเป็นเชือกปอกกาบหมาก การนำกาบกล้วยมาทำเชือกก้านกล้วยเพื่อใช้มัดของที่มีความเหนียวไม่แพ้เชือกปอกกาบหมาก การนำเตยมาสานเป็นเสื่อสำหรับปูนั่งเล่นหรือรองนอนของชาวบ้าน การนำไม้ไผ่และหวายมาสานเป็นตะกร้าและเข่ง เพื่อนำมาใส่ของหรือผลไม้ในสวน การทำรังไก่ไม้ไผ่ ให้ไก่ได้ออกไปและพักตัว การสานส้มไก่ เพื่อใช้เลี้ยงไก่ไว้เป็นอาหาร การสานตะกร้อสอยผลไม้ด้วยไม้ไผ่ที่มีขนาดยาว เพื่ออำนวยความสะดวกในการเก็บผลไม้ที่อยู่สูงๆ

2. เป้าหมายและลักษณะการดำรงชีวิตด้านการประกอบอาชีพและเศรษฐกิจ พบว่า มีการนำศิลปหัตถกรรมมาประกอบเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมของคนในชุมชน ซึ่งสามารถจัดประเภทอาชีพดังกล่าวได้ 7 ประเภท ได้แก่ เครื่องมือประกอบการทำมาหากิน งานสาน เครื่องเงิน

งานผ้า งานดอกไม้สด งานประติมากรรม และเครื่องอำนวยความสะดวกให้แก่มนุษย์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประเภทเครื่องมือประกอบการทำมาหากิน โดยเฉพาะอาชีพประมง ชาวบ้านจะสานเครื่องมือทำมาหากินประเภททวน ไซ ลอบ โดยใช้รูปแบบที่เรียบง่ายไม่ยุ่งยาก วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นวัสดุธรรมชาติที่มีมากในท้องถิ่น ซึ่งสามารถหาสัตว์น้ำเพื่อนำมาประกอบเป็นอาหารให้กับคนในครอบครัว หากได้เป็นจำนวนมากก็จะจำหน่ายให้กับผู้อื่น เครื่องมือหากินที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมง จะเป็นเรือไว้สำหรับเดินทางทางทะเลเพื่อจับสัตว์น้ำ เป็นการร่วมมือร่วมแรงของชาวบ้าน สร้างเรือที่เรียกว่า “เรือหัวโทง” ชาวบ้านจะช่วยกันต่อเรือหัวโทง โดยการใช้ไม้เนื้อแข็งและมีน้ำหนักเบา เวลาออกไปหาสัตว์น้ำในทะเลจะชวนกันไปเป็นกลุ่ม ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในท้องถิ่น ผลของการนำศิลปหัตถกรรมไปใช้ในการประกอบอาชีพ เมื่อได้สัตว์น้ำประเภทกุ้ง ปลา ปลาหมึก และปูเป็นจำนวนมากเกินความต้องการของครอบครัว สามารถนำสัตว์น้ำเหล่านี้ไปขายเป็นรายได้ให้กับครอบครัวได้

ประเภทงานสาน ซึ่งเป็นการสานเสื่อใบเตย กระจ่ำสตรีและตะกร้าจากดอกพลาสติก โดยงานสานกระจ่ำนั้น เป็นการสานที่พัฒนามาจากการสานเสื่อใบเตยของปราชญ์ท้องถิ่น โดยรักษารูปแบบของลายที่ใช้ในการสานเสื่อใบเตย เช่น ลายหนึ่ง ลายสอง ลายสาม ลายทแยง และลายอิสระ เพียงแต่ปรับเปลี่ยนวัสดุจากดอกเตยเป็นดอกพลาสติกสีสันสวยงาม มีรูปแบบและรูปทรงที่หลากหลายตามความต้องการของตลาด เป็นการปรับเปลี่ยนและพัฒนาเพื่อความอยู่รอดของคนในท้องถิ่น อันเนื่องมาจากข้อจำกัดของวัสดุประเภทต้นเตย มีจำนวนไม่เพียงพอในการจัดทำเพื่อจำหน่าย เป็นรายได้ให้กับตนและครอบครัวได้ นอกจากนั้นยังมีตะกร้าดอกพลาสติกสำหรับใส่ของใช้ต่างๆ อีกด้วย ด้านการจัดจำหน่ายนั้น กลุ่มเป้าหมายจะเป็นคนในท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และจัดส่งจำหน่ายให้คนต่างพื้นที่ด้วย ส่วนการสานเสื่อใบเตย พบว่า จะจัดทำให้เมื่อลูกค้ามาสั่งเท่านั้น นอกเหนือจากทำไว้ใช้เองในครอบครัว

ประเภทเครื่องเงิน เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่ทำขึ้นในครอบครัว ชาวบ้านจะทำเมื่อว่างจากงานประจำ รูปแบบของเครื่องเงินจะมีรูปแบบหลากหลาย ทั้งกำไลข้อมือ สร้อยคอ ต่างหู แหวน และเข็มขัดสุภาพสตรี ชวนให้ลูกค้าหันมาซื้อ มีทั้งจัดจำหน่ายในท้องถิ่น รับทำตามแบบที่ลูกค้าต้องการ และส่งจำหน่ายที่อื่น

ประเภทงานผ้า เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้าน โดยได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานของมูลนิธิเอกชน อาชีพของชาวบ้านประเภทงานผ้านั้น ได้แก่ งานทอผ้าโดยใช้กี่ในการทอ รูปแบบจะเป็นผ้าฝ้ายลายเรขาคณิต ด้านงานผ้าบาติก ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบของเสื้อผ้าสำหรับสวมใส่ กระจ่ำและผ้าปูโต๊ะ ส่วนงานมัดย้อมจะทำเป็นผ้าฝ้าย มัดลายโดยการจับผ้าและ

ประกอบด้วยไม้ไผ่ 2 ชั้นรัดด้วยหนังยางทั้งหัวและท้าย ด้านการจัดจำหน่ายงานผ้านี้ จะจัดจำหน่ายให้คนในท้องถิ่น นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมธรรมชาติและวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน และจัดส่งไปจำหน่ายยังที่อื่น โดยมูลนิธิเอกชนเป็นผู้จัดหาแหล่งจำหน่ายผลงานให้

ประเภทงานดอกไม้สด เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่อาศัยความตั้งใจในการสร้างสรรค์งาน ตั้งแต่การคัดเลือกดอกไม้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่นำไปใช้ จนสำเร็จเป็นชิ้นงาน กลุ่มเป้าหมายของปราชญ์ท้องถิ่นจะเป็นบุคคลหลากหลายอาชีพ มีทั้งคนในท้องถิ่นและคนนอกชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่นจะทำงานศิลปหัตถกรรมประเภทนี้ในยามว่างจากอาชีพหลัก โดยได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในครอบครัวและลูกจ้าง ได้ดูแลและจัดจำหน่ายให้กับลูกค้าแทนปราชญ์ท้องถิ่น

ประเภทงานประติมากรรม ประกอบด้วยงานปั้น งานแกะสลัก และงานหล่อ พบว่าเป็นอาชีพหลักของปราชญ์ท้องถิ่น โดยปราชญ์ท้องถิ่นจะสร้างสรรค์ผลงานประเภทงานปั้นและงานหล่อเป็นส่วนใหญ่ ส่วนงานแกะสลักจะทำเมื่อลูกค้าต้องการเท่านั้น รูปแบบของงานปั้นและงานหล่อ ส่วนใหญ่จะได้แนวคิดมาจากธรรมชาติ ศาสนาและความเชื่อต่างๆ ในวรรณคดีไทย กลุ่มเป้าหมายจะเป็นนักท่องเที่ยวจากที่อื่น รวมทั้งนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ คนในพื้นที่จะมีบ้างเป็นส่วนน้อย ด้วยข้อจำกัดของกำลังซื้อ

ประเภทเครื่องอำนวยความสะดวกให้แก่มนุษย์ ได้แก่ การทำดับจากและการทำผาขัดตะเกตุ กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่จะเป็นคนต่างพื้นที่ที่มาสั่งทำมากกว่าคนในพื้นที่ นอกจากนั้นยังมีแข่งไม้ไผ่ ซึ่งปราชญ์ท้องถิ่นจะจัดทำเพื่อใช้เองในครอบครัว และจัดทำเมื่อลูกค้ามาสั่งเท่านั้น การทำเหล็กชุบหรือกระต่ายชุบมะพร้าว สำหรับชุบเนื้อมะพร้าวมาทำอาหาร ปราชญ์ท้องถิ่นจะจัดทำเพื่อส่งจำหน่ายให้ลูกค้าทั้งคนในพื้นที่และต่างพื้นที่ที่สั่งทำ

รายได้จากศิลปหัตถกรรมของปราชญ์ท้องถิ่น เป็นรายได้ที่ดีสำหรับตนเองและครอบครัว ศิลปหัตถกรรมของปราชญ์ท้องถิ่น นอกจากจะเป็นที่สนใจของคนในชุมชนแล้ว นักท่องเที่ยวยังให้ความสำคัญอีกด้วย แม้คนในชุมชนจะให้ความสนใจในระดับหนึ่ง ด้วยข้อจำกัดของกำลังซื้อ แต่กลับเป็นที่ดึงดูดรายได้จำนวนมากจากนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นคนนอกพื้นที่ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ดังคำสัมภาษณ์ของปราชญ์ท้องถิ่น ความว่า “กลุ่มคนซื้อก็หลากหลายอาชีพ คนในพื้นที่จะน้อย เพราะกำลังซื้อน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นคนนอกชุมชนหลากหลายอาชีพ และเป็นฝรั่งนักท่องเที่ยวครับ จะมาซื้อเยอะหน่อย” หรือจากคำสัมภาษณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นอีกท่านที่กล่าวว่า “เมื่อคนในชุมชนมีรายได้ เศรษฐกิจก็จะดี ก็จะมีกินมีใช้มีจำหน่าย ทำให้คุณภาพของสังคมดี ไม่มีโจรผู้ร้าย”

ดังนั้นการนำศิลปะหัตถกรรมไปใช้ในการประกอบอาชีพ เพื่อการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ได้ก่อให้เกิดเป็นรายได้ที่ดี ส่งผลให้คนในท้องถิ่นมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความคล่องตัวทางเศรษฐกิจ

3. เป้าหมายและลักษณะการดำรงชีวิตด้านความผูกพันของสถาบันครอบครัวและสถาบันทางสังคม เป็นลักษณะการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ที่แสดงความผูกพันพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในครอบครัวและสถาบันสังคม มีรายละเอียดดังนี้

ลักษณะการแสดงความผูกพันของคนในครอบครัว จะเห็นได้จากการที่ผู้สูงวัยสร้างความใกล้ชิดลูกหลาน ด้วยการบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาในอดีต สั่งสอนลูกหลาน ให้เกิดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่เดิม โดยการปลูกฝังความรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่ได้สอนความรู้โดยตรงไปตรงมา แต่ใช้วิธีการทำงานศิลปะหัตถกรรมให้เห็นบ่อยๆ จนเกิดการเคยชิน มีการเปรียบเทียบลักษณะการดำรงชีวิต และลักษณะของศิลปะหัตถกรรมของคนในอดีตกับบริบทของท้องถิ่นในสมัยปัจจุบัน เพื่อเป็นข้อคิดเตือนใจให้คนสมัยใหม่ มองเห็นความสำคัญของท้องถิ่น และรู้คุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังคำสัมภาษณ์ของบุคคลทั่วไปในชุมชน ความว่า

การสอนจะเป็นเชิงเปรียบเทียบให้ฟังถึงสมัยก่อนกับสมัยนี้ว่า เมื่อก่อนชาวบ้านจะสานตะกร้าหวายไว้ใช้เองในบ้าน พวกตะกร้าใส่ผ้า ตะกร้าใส่หอมกระเทียม ที่นี้จะเรียกว่า “แตรง” ไม่ต้องไปซื้อ กระดังไม้ไผ่ ก็จะทำไว้เพื่อเลือกข้าวเปลือก อีกอย่างที่ไว้ตากปลา เรียกว่า “เจี้ย” รูปทรงจะกลมคล้ายกระดัง แต่จะมีลายสานที่ห่างๆ โปรงไว้ตากปลา ปลาจะแห้งเร็ว นอกจากนั้นยายจะใช้การเปรียบเทียบถึงการใช้วัสดุว่าเดี๋ยวนี้อใช้พลาสติกกัน ไม่ได้ใช้ไม้ไผ่ ไม่ได้ใช้หวายเหมือนเมื่อก่อน เหมือนท่านจะสอนให้เรารู้จักคุณค่าของธรรมชาติ...

และจากคำสัมภาษณ์ของบุคคลทั่วไปในชุมชนท่านหนึ่งที่กล่าวถึงการอบรมสั่งสอนของผู้สูงวัยในครอบครัว ความว่า “ยายจะสอนด้วยการบ่นไปทำไปมากกว่า ไม่เชิงสอนเหมือนครูสอนนักเรียน แต่ยายจะให้ช่วยหยิบโน่นจับนี้ แล้วก็พูดไปด้วย ทำไปด้วย ให้เราซึมซับกับคำพูดกับการเห็นยายทำบ่อยๆ ทำจนเห็นเป็นปกติ ยายก็จะเรียกมาให้หัดทำดู” และอีกความตอนหนึ่งว่า

ยายจะสอนให้ทำเสื้อ เป็นการสอนที่ไม่เชิงสอนเสียทีเดียว ยายจะให้ช่วยเก็บใบเตย เลื่อยใบเตย ขูดใบเตยให้ แล้วเราจะเรียนรู้โดยไม่รู้ตัว ยายก็จะพุดไปสานเสื้อไป ตามประสาเหมือนการบ่น แต่เป็นการบ่นความรู้ให้ฟัง ท่านว่าสมัยก่อน ที่นี้จะมีต้นเตยเยอะมาก ทำให้คนสมัยนั้นคิดค้นนำใบเตยมาสานเสื้อ ไว้ปูนอนในบ้าน นั่งเล่นได้อุ่นบ้าน หรือปูใต้ต้นไม้ใหญ่ นั่งพักผ่อน พุดคุยกับคนในครอบครัว ลมพัดมาเย็นสบาย เป็นการคลายความเหนื่อยจากงานที่ทำ สมัยก่อนเสื้อที่สานจะนำไปเป็นสินสอดในพิธีแต่งงานด้วย แล้วก็พุดว่าเดี๋ยวนี้ไม่เห็นมีใครมานั่งทำ ไม่มีใครเห็นความสำคัญ...

ลักษณะความผูกพันอีกประการหนึ่ง เป็นความผูกพันพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนในท้องถิ่น จะเห็นได้จากการทำงานบ้าน ร่วมมือร่วมแรง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งที่เป็นงานส่วนตัว เช่น งานศพของเพื่อนบ้าน ปรากฏท้องถิ่นที่มีความชำนาญในการแกะสลักแผ่นโคมและกระดาษสีเงินกระดาษสีทองหรือกระดาษทองเกรียบ สำหรับตกแต่งโคมไฟ หรือการแกะสลักหยวกกล้วยที่เรียกว่า “การแทงหยวก” ด้วยลายไทยที่สวยงามอ่อนช้อยตกแต่งเชิงตะกอนให้กับผู้ตาย ซึ่งเป็นน้ำใจของชาวบ้านที่มีให้ต่อกัน หรือแม้กระทั่งงานของวัด หรือหน่วยงานในหมู่บ้าน ซึ่งจะมีการจัดงานประจำปี ชาวบ้านจะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ ดังคำสัมภาษณ์ของบุคคลทั่วไปในชุมชน ความว่า

หมู่บ้านเราจะมีงานลอยกระทงทุกปี อบต.จะจัดทุกปี มีการประกวดนางนพมาศ มีการประกวดกระทงทั้งประเภทสวยงาม ความคิดสร้างสรรค์ มีการจำหน่ายกระทง หารายได้เป็นกองทุนของหมู่บ้าน ไว้พัฒนาหมู่บ้าน ทุกคนก็จะมาช่วยด้วยความเต็มใจ ผู้ชายจะมากางเต็นท์ ขนของ จัดสถานที่ ดูแลความปลอดภัย ส่วนผู้หญิงจะช่วยทำกระทงและขายกระทง ขายพวงมาลัยสำหรับมอบให้กับนางนพมาศที่ชื่นชอบ ทำบุญชื้อรายรับรายจ่าย และช่วยกันผูกผ้าจิบผ้าตักแต่งเวทีประกวด...

การที่สถาบันครอบครัวและสถาบันทางสังคม มีความผูกพันพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ประสบความสำเร็จตามจุดประสงค์ที่ต้องการ และมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น

4. เป้าหมายและลักษณะการดำรงชีวิตด้านความเชื่อและพิธีกรรม ด้านความเชื่อและพิธีกรรม จะมีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ซึ่งอาจมีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกับความเชื่อประเพณีของท้องถิ่นอื่น พบว่า สามารถแบ่งความเชื่อและพิธีกรรมของชาวบ้านได้ 4 ประเภท ได้แก่ ความเชื่อและพิธีกรรมในประเพณีแต่งงาน ความเชื่อและพิธีกรรมในประเพณีงานศพ ความเชื่อและพิธีกรรมตามหลักศาสนาและความเชื่อเฉพาะท้องถิ่น ความเชื่อและพิธีกรรมสำคัญอื่นๆ มีรายละเอียดดังนี้

ความเชื่อและพิธีกรรมในประเพณีแต่งงาน พบว่า ในสมัยก่อนมีการขอสินสอดจากฝ่ายชายเป็นเรือนหรือบ้าน โดยให้ฝ่ายชายเป็นผู้สร้างเรือนให้เป็นสินสอดที่ฝ่ายหญิงขอจากฝ่ายชาย นอกจากนี้ยังได้นำศิลปหัตถกรรมประเภทงานสานมาใช้ในการสานเสื่อ ที่เรียกว่า “ยอดสาต” ซึ่งเป็นสาตหรือเสื่อที่ประดับกระจกลีตามขอบของสาต สวยงามวิจิตรที่สุด คู่บ่าวสาวจะช่วยกันสานยอดสาต นำมาวางซ้อนไว้บนสาตผืนอื่นๆ เป็นการฝึกความอดทนของการใช้ชีวิตคู่ของบ่าวสาว ปัจจุบันการนำยอดสาตมาใช้ในประเพณีแต่งงาน ได้เลือนหายไปโดยไม่ได้มีการนำมาใช้ประกอบในพิธีกรรมประเพณีแต่งงาน แต่กลับพบว่า ปัจจุบันนิยมสร้างงานศิลปหัตถกรรมประเภทมาลัยสำหรับคล้องคอบ่าวสาว ในขั้นตอนการร้อยมาลัยบ่าวสาว จะคัดเลือกวัสดุโดยเฉพาะชนิดของดอกไม้ ที่เป็นค่านิยม ชื่อเป็นมงคล และมีสีสันสดใส โดยมีความเชื่อว่าเป็นการเริ่มต้นชีวิตคู่ที่ดีของคู่บ่าวสาว

ความเชื่อและพิธีกรรมในประเพณีงานศพ พบว่า สมัยก่อนมีการนำเสื่อมาห่อศพ ก่อนที่จะทำพิธีทางศาสนาของผู้นับถือศาสนาอิสลาม การแทงหยวกหรือการแกะสลักหยวกกล้วย โดยแกะสลักเป็นลายไทยที่สวยงาม เพื่อนำมาประดับเชิงตะกอนเผาศพให้กับผู้ตาย การนำแผ่นโคมและกระดาษสีเงินกระดาษสีทองหรือกระดาษทองเกรียบมาแกะสลักเป็นลายไทยเช่นกัน โดยนำไปประดับรอบโลงศพ เป็นการไว้อาลัยให้กับผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย

ความเชื่อและพิธีกรรมตามหลักศาสนาและความเชื่อเฉพาะท้องถิ่น พบว่า ปัจจุบันศิลปหัตถกรรมยังคงผูกพันกับความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธ มีการนำมาลัยดอกไม้สด รวมถึงการนำใบตองมาเย็บเป็นกระทงเป็นภาชนะใส่ของคาวหวาน สำหรับไหว้พระและไหว้ศาลพระภูมิเจ้าที่ หรือใช้ประกอบพิธีกรรมในการไหว้ผีปู่ย่าตายายหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ทวด” หรือการนำใบเตยมาเย็บเป็นกระทงเป็นรูปทรงต่างๆ ทั้งรูปทรงสามเหลี่ยมสี่เหลี่ยม และรูปทรงกลม สำหรับใช้ประกอบในพิธีกรรมจัดตั้งศาลพระภูมิและพิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่ โดยมีความเชื่อว่า ผีปู่ย่าตายาย พระภูมิเจ้าที่ จะปกป้องรักษาให้คนในครอบครัวมีความสุขความเจริญ

ความเชื่อและพิธีกรรมสำคัญอื่นๆ ได้แก่ ประเพณีในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น ประเพณี วันลอยกระทง มีการทำกระทงลอยด้วยใบตอง ประดับด้วยดอกไม้และรูปเทียน พร้อมตัดผม เล็บมือเล็บเท้า ใส่ข้าวสารและเงินลงในกระทง อธิฐานขอพร และขอโชติกรรมจากพระแม่คงคา ขอให้พระแม่คงคาพัดพาอุปสรรคทั้งหลายให้ไหลหายไปกับสายน้ำ

5. เป้าหมายและลักษณะการดำรงชีวิตด้านการพัฒนาทักษะทางศิลปะ ที่ว่าจะต้องมีนิสัยช่างคิด ช่างสังเกต รู้จักพิจารณา มีใจรักชื่นชมในงานศิลปะ ซึ่งเกิดจากการผ่านกระบวนการ สังเกตความรู้ การเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรม จึงมีการพัฒนาทักษะทางศิลปะด้วยลักษณะ 2 ประการ ได้แก่ ลักษณะการสังเกตความรู้และการเรียนรู้ และลักษณะการถ่ายทอดความรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ลักษณะการสังเกตความรู้และการเรียนรู้ ปราชญ์ท้องถิ่นจะใช้วิธีการคลุกคลีกับศิลปหัตถกรรม จนเกิดเป็นความเคยชิน การรู้จักสังเกตตั้งแต่วิธีการทำ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ สังเกตบริบทรอบๆ แล้วเกิดการจดจำ นอกจากนั้นพบว่า ปราชญ์ท้องถิ่นได้ใช้วิธีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรและการถ่ายภาพ เพื่อเตือนความทรงจำและนำไปเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมครั้งต่อไป การลงมือปฏิบัติให้เกิดประสบการณ์จริง มีทั้งปฏิบัติด้วยการลองผิดลองถูก ด้วยการทำซ้ำบ่อยๆ ด้วยการแนะนำของปราชญ์ท้องถิ่น และด้วยการนำศิลปหัตถกรรมมาใช้ในการดำรงชีวิต ผลสะท้อนที่ตามมา จะทำให้รู้คุณค่า มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ให้คงอยู่ต่อไป

ด้านลักษณะการถ่ายทอดความรู้ศิลปหัตถกรรม ปราชญ์ท้องถิ่นจะใช้วิธีการปลูกฝังอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยการอบรมสั่งสอน การเปรียบเทียบให้รู้จักคิด การบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของศิลปหัตถกรรมและการสร้างงานศิลปหัตถกรรมให้เห็นจินตนาการ เกิดความชื่นชอบและเกิดการเรียนรู้ในที่สุด โดยผู้รับการถ่ายทอดจะนำประสบการณ์ที่ได้รับ สังเกต เรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมให้กับผู้อื่น เป็นการเพิ่มพูนทักษะทางศิลปะให้กับตนเองอีกวิธีหนึ่ง

ผลจากการพัฒนาทักษะทางศิลปะของปราชญ์ท้องถิ่น และการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรม ยังส่งผลต่อการสร้างเสริมจินตนาการของเด็กๆ ในสมัยก่อน โดยที่ปราชญ์ท้องถิ่นใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ ผสมผสานกับธรรมชาติที่เอื้ออำนวย วิถีชีวิตของเด็กๆ จึงเป็นการนำฝีมือนด้านศิลปหัตถกรรมของปราชญ์ท้องถิ่น และวัสดุธรรมชาติรอบตัว สร้างเป็นของเล่นที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการ ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงวิธีการเลี้ยงดูลูกๆ ของชาวบ้าน ภูมิปัญญาที่ใช้จะเป็นศิลปหัตถกรรมประเภทการสานเป็นส่วนใหญ่ จะเห็นได้จากการที่นำไปมะพร้าวมาสานเป็นของเล่น เช่น สานเป็นตะกร้อ ปลา ปี่ งู หรือฝักสะตอ หรือการใช้ประโยชน์

จากภาพหมากที่หล่นใต้โคนต้น มาทำเป็นของเล่นประเภทเครื่องลากของเด็กๆ วิ่งลากไปมาด้วยความสนุกสนาน ศิลปหัตถกรรมประเภทนี้จึงสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อให้เด็กๆ สร้างจินตนาการเป็นเรื่องราวได้อย่างสนุกสนาน และมีความสุขเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการ ดังคำสัมภาษณ์ของบุคคลทั่วไปในชุมชน ความว่า

ท่านก็ไม่เชิงสอนนะ จะทำให้ลูกๆ เล่นมากกว่า แต่ลูกๆ ก็ขอลองทำดู ด้วยความที่เห็นแม่ทำงานจินตา เลยเป็นไม่ยาก มันไม่ยากอะไรเลย แลเมเป็นของเล่นที่ดีในตอนนั้น พวกพี่น้องเพื่อนๆ ก็จะทำแข่งกัน ทำเล่นเองบ้าง ทำแข่งอวดกันว่าใครสวยกว่า ใครทำเร็วกว่าด้วย ก็จะสนุกไปกับงานสานพวกนี้ แล้วก็ได้สมาธิมาก ทำแล้วทำงานสำเร็จ มีความคิดไปเรื่อย เป็นเรื่องเป็นราว นำมาเป็นเล่นเป็นเรื่องๆ สนุกมาก...

เป้าหมายและลักษณะการดำรงชีวิตด้านการพัฒนาทักษะทางศิลปะดังกล่าว สอดคล้องกับ สุลักษณ์ ศรีบุรี (2536 : 51 – 63) ความว่า การที่มีนิสัยช่างคิด ช่างสังเกต รู้จักพิจารณา มีใจรักชื่นชมในงานศิลปะ ผลสะท้อนที่ตามมาคือการเรียนรู้คุณค่าในศิลปวัฒนธรรมของชาติ มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ให้สืบเนื่องต่อไป

ดังนั้นเป้าหมายและลักษณะการดำรงชีวิตของคนในชุมชน จึงเป็นการพึ่งพาอาศัย ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก โดยการนำทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ สร้างสรรค์เป็นงานศิลปหัตถกรรม เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตของตนเองและชุมชน โดยมีเป้าหมาย และลักษณะการดำรงชีวิตในด้านการใช้ชีวิตประจำวันและความอยู่รอด การประกอบอาชีพและเศรษฐกิจ ความผูกพันของสถาบันครอบครัวและสถาบันทางสังคม ความเชื่อและพิธีกรรม และการพัฒนาทักษะทางศิลปะ

การสั่งสมความรู้ การเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรม

ด้วยเป้าหมายและลักษณะการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย เป้าหมาย และลักษณะการดำรงชีวิตด้านการใช้ชีวิตประจำวันและความอยู่รอด การประกอบอาชีพและเศรษฐกิจ ความผูกพันของสถาบันครอบครัวและสถาบันทางสังคม ความเชื่อและพิธีกรรม และการพัฒนาทักษะทางศิลปะ จากผลการวิจัยดังกล่าว ทำให้เกิดการค้นพบลักษณะการสั่งสม การเรียนรู้

และการถ่ายทอดความรู้^๑ มีความผูกพันกับเป้าหมายและลักษณะการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอย่างผสมกลมกลืนเป็นเรื่องราวเดียวกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ลักษณะการสั่งสมความรู้และการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการสั่งสมและเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับเป้าหมายและลักษณะการดำรงชีวิต ลักษณะดังกล่าว ได้แก่ การพึ่งพาอาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างความชินตา การลองผิดลองถูก การบันทึกเป็นหลักฐาน การเพิ่มทักษะความชำนาญ และการใช้ทักษะทางศิลปะ ดังนี้

1. ลักษณะการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า จากความสมบูรณ์ของผืนดินและผืนน้ำ ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยผืนป่า พรรณไม้ และสัตว์น้ำหลากหลายชนิด ปราชญ์ท้องถิ่นจึงเกิดการสั่งสม เรียนรู้พร้อมกับการดำรงชีวิตที่อิงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการนำทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวย มาสร้างงานศิลปหัตถกรรม เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และเป็นเครื่องมือในการประกอบการทำมาหากิน มีการปรับปรุงภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้มีความเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นในปัจจุบัน ได้แก่ การนำไม้ไผ่มาทำเครื่องมือหากินประเภทไซดักปลาและกระดังไม้ไผ่ สำหรับฝัดข้าวเปลือกก่อนกรวดออกจากข้าวเปลือก นำข้าวเปลือกไปตำด้วยครกไม้และนำข้าวสารไปประกอบเป็นอาหาร การสานเสื่อจากใบเตย สำหรับปูนั่งเล่นและจัดจำหน่ายให้ผู้อื่น ซึ่งในระยะหลังมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปบ้างเพื่อการดำรงชีวิตอยู่รอดของคนในท้องถิ่น เป็นรูปแบบของกระเป๋าสตรีและตะกร้าใส่ของใช้ โดยการนำดอกพลาสติกมาสาน และขึ้นรูปเป็นกระเป๋าและตะกร้าแทนเสื่อใบเตย หรือการร้อยดับจากด้วยดอกพลาสติกแทนดอกไม้สด ที่หายากในปัจจุบัน หรือการรักษาระบบนิเวศของท้องถิ่น โดยการสานรัง สำหรับห่อไม้ผลประเภทขนุนและจำปา กันแมลงมาซ่อนไซให้ผลเสียหาย แม้กระทั่งการนำผลของต้นโพธิ์ทะเลที่หล่นได้โคนต้นมาสร้างสรรค์เป็นตุ้มคด นำไปจำหน่ายได้ ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่าสูงสุด

2. ลักษณะการสร้างความชินตา จะเห็นได้จากการใช้ปราชญ์ท้องถิ่นใช้วิธีการคลุกคลีกับงานศิลปหัตถกรรมในท้องถิ่น ทั้งการช่วยเหลือเพื่อนบ้านทำงานศิลปหัตถกรรม หรือการที่รู้จักสังเกตและจดจำงานศิลปหัตถกรรม ที่ปราชญ์ท้องถิ่นท่านอื่นสร้างสรรค์ขึ้น จนเกิดเป็นการรับรู้ทั้งการรับรู้ด้วยสายตา จากการมองเห็นผู้สูงวัยในครอบครัว ได้สร้างงานศิลปหัตถกรรมให้เห็น หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และการรับรู้ทางการได้ยิน จากคำบอกเล่าของผู้สูงวัยในครอบครัว หรือจากคนอื่นๆ นอกเหนือจากคนในครอบครัว บอกเล่าถึงเรื่องราวความเป็นมาของศิลปหัตถกรรมในอดีต และมีการเปรียบเทียบสภาพของศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่นในอดีตกับบริบทของท้องถิ่นในปัจจุบัน ทั้งยังสอดแทรกข้อคิดให้คนรุ่นหลังรักท้องถิ่น รักธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ (2542 : 6 – 8) ความว่า ลักษณะกระบวนการเรียนรู้ที่ดีจะต้องกระตุ้นเซลล์สมอง 3 ส่วน ทั้งการเห็น การได้ยิน และประสาทสัมผัส

3. **ลักษณะการลองผิดลองถูก** อาจเป็นเพราะว่าในสมัยก่อน การถ่ายทอดความรู้ยังไม่เป็นกระบวนการเหมือนครูสอนนักเรียนในปัจจุบัน หรือเพราะข้อจำกัดเรื่องการถ่ายทอดนั้นเป็นการถ่ายทอดกันในครอบครัว ปราชญ์ท้องถิ่นบางท่านจึงต้องสั่งสมความรู้และเรียนรู้ ด้วยการลองผิดลองถูก จนค้นพบเทคนิค ปัญหา วิธีการแก้ปัญหาและความชำนาญด้วยตนเอง ดังคำสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น ความตอนหนึ่งว่า “การเรียนรู้จะเรียนรู้ด้วยตนเองแบบครูพักลักจำ การดูจนชินตา แล้วมาหัดทำ ตั้งใจทำตั้งใจฝึกฝมือจนเกิดความชำนาญ และต้องมีการบันทึกเขียนความรู้เพื่อเตือนความจำ สำคัญต้องมีใจรักด้วย” และจากคำสัมภาษณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นอีกท่านที่กล่าวว่า “เรียนรู้ด้วยตนเองค่ะ เป็นคนชอบดอกไม้ เวลาไปสถานที่ต่างๆ ก็จะสังเกตงานของคนอื่นแล้วก็จะจดจำแบบมา เอาแบบจากแต่ละที่มาเปรียบเทียบ คิดว่าแบบไหนดีแบบไหนสวย ก็จะเอาแบบนั้นมาลองทำดู ลองทำอยู่นานประมาณเกือบเดือน ลองผิดลองถูกจนได้แบบที่สวยงามสมบูรณ์แบบนอกจากนั้นก็ศึกษาจากหนังสือและสอบถามจากผู้รู้เพิ่มเติม”

4. **ลักษณะการบันทึกเป็นหลักฐาน** พบว่า ปราชญ์ท้องถิ่นบางท่านได้ใช้วิธีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเตือนความทรงจำ ซึ่งอาจมีสาเหตุจากการศึกษาที่ไม่ได้มีเท่าเทียมกันของปราชญ์ท้องถิ่น นอกจากนี้พบว่า ปราชญ์ท้องถิ่นบางท่าน ได้ใช้วิธีการบันทึกด้วยการถ่ายภาพอีกด้วย ซึ่งเป็นการสั่งสมประสบการณ์ เพื่อใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมชิ้นต่อไป ดังคำสัมภาษณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นที่กล่าวว่า

ผมจะเพิ่มประสบการณ์ของผมเอง โดยใช้การบันทึกลงในสมุดบันทึกเล่มเล็ก ที่ผมติดตัวตลอดเวลา มีความคิดรูปแบบใดเมื่อใด ก็จะร่างลงในสมุดบันทึกทันที และเวลาไปเที่ยวที่ไหน หรือเห็นงานที่ไหน ผมก็จะถ่ายภาพเก็บไว้ด้วย แม้กระทั่งงานของผมเอง ผมก็จะถ่ายภาพเก็บไว้ทุกชิ้น ...

5. **ลักษณะการเพิ่มทักษะความชำนาญ** ปราชญ์ท้องถิ่นจะใช้วิธีการลงมือปฏิบัติงานศิลปหัตถกรรมให้เกิดประสบการณ์จริง ได้เรียนรู้ ค้นพบและแก้ปัญหาได้ โดยวิธีการทำศิลปหัตถกรรมซ้ำๆ บ่อยๆ ด้วยตนเอง ด้วยการแนะนำของปราชญ์ท้องถิ่น และด้วยการนำศิลปหัตถกรรมไปใช้ในการดำรงชีวิตในครัวเรือน เช่น การทำจวก เพื่อตัดข้าวตอกแคง หรือการทำต่อใช้วิดน้ำในเรือและตักน้ำดื่มมาใช้ในครัวเรือน หรืออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตให้สุข

สบาย เช่น การมุงหลังคาด้วยตับจาก การทำฝายบ้านด้วยการนำไม้ไผ่มาสานเป็นฝายขัดแตะ การทำ ศิลปหัตถกรรมเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพประเภท ไซ อวน และลอบ ส่วนการนำ ศิลปหัตถกรรมเป็นการค้าเพื่อหารายได้ เช่น การทำเครื่องเงิน การทำงานประติมากรรม การทำ กระเป่าสตรี การสานเสื่อใบเตย การทอผ้า งานดอกไม้สด การทำผ้าบาติกหรือการทำผ้ามัดย้อมนั้น เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรม เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันและทางเศรษฐกิจ โดยทำ เป็นการค้าจัดจำหน่ายให้ผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความชำนาญในงานศิลปหัตถกรรมมากยิ่งขึ้น และเป็น รายได้ให้กับตนเองและครอบครัวได้เป็นอย่างดี

6. ลักษณะการใช้ทักษะทางศิลปะ เริ่มตั้งแต่การมีนิสัยช่างคิด ช่างสังเกต รู้จักพิจารณา มีใจรักชื่นชมในงานศิลปะ ซึ่งเกิดจากการผ่านกระบวนการสั่งสมความรู้ การเรียนรู้และการ ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรม สำคัญที่สุดผู้นั้นจะต้องมีใจรัก หรือมีความ พร้อมในการเรียนรู้ศิลปหัตถกรรม ดังคำสัมภาษณ์ของปราชญ์ท้องถิ่น ความว่า “เริ่มแรกก็สังเกต งานสำเร็จ สังเกตวิธีการทำ สังเกตวัสดุอุปกรณ์ที่เขาใช้ สังเกตทุกอย่างกะ สังเกตแล้วเราต้องจดจำ หลังจากนั้นก็ได้ลงทำดู โดยการลองผิดลองถูกในระยะแรก ลองทำหลายครั้ง ทำบ่อยๆ ประสบการณ์มันจะสอนเราเอง จนได้งานสำเร็จสามารถจำหน่ายได้” และจากคำสัมภาษณ์ของ บุคคลทั่วไปในชุมชน ความว่า

ต้องหัดดูหัดสังเกต ต้องจดเป็นตัวหนังสือด้วยว่า ใช้ปูนปลาสเตอร์
เท่าไร ขึ้นรูปขึ้นอย่างไรก่อน การแกะสลักเริ่มจากไหน เพื่อเตือนความจำ
และกันลืม ดูแล้วสังเกตแล้วต้องทำจริง เข้าทำนองครูพักลักจำ
คนสมัยก่อนจะเป็นแบบนี้ ไม่รู้ว่าถ่ายทอดความรู้อย่างไร เราก็ต้องลอง
ทำดู ถ้าจะคิดค้นวิธีใหม่ ก็ต้องลองผิดลองถูก แล้วก็เขียนเป็นตัวหนังสือ
ไว้...

ด้านการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น พบว่า การถ่ายทอดศิลปหัตถกรรมของปราชญ์ท้องถิ่น จะถ่ายทอดไปให้อีกคนหนึ่ง โดยการใช้ วิธีการสร้างความผูกพัน วิธีการสร้างความชื่นตา วิธีการครูสอนนักเรียน และวิธีการนำไปใช้จริง มีรายละเอียดดังนี้

1. วิธีการสร้างความผูกพัน พบว่า ปราชญ์ท้องถิ่นซึ่งมักเป็นผู้สูงวัยในครอบครัว หรือในชุมชน ใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการอบรมสั่งสอน การเปรียบเทียบ สภาพการใช้วัสดุอุปกรณ์ของศิลปหัตถกรรมในอดีตและบริบทของท้องถิ่นในปัจจุบัน ให้เด็กฯ

รู้จักคิดและนำไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ให้มีความรักความผูกพันกับท้องถิ่น สอนให้รัก ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผ่านการบอกเล่าเรื่องราวในอดีตให้คนรุ่นหลังได้รับฟัง การบอกเล่า เรื่องราว นั้น ส่งผลให้เด็กรุ่นหลังได้รับรู้เรื่องราวความเป็นมาของศิลปหัตถกรรมในอดีต เกิดความ รักท้องถิ่น และอยากเรียนรู้ในที่สุด การแสดงความรักความผูกพันของคนในครอบครัวนั้น เป็นการเพิ่มความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ดังคำสัมภาษณ์ของนักเรียน ความว่า “ผมตื่นตันใจครับ รู้สึกรักแม่มากขึ้น ถ้าโตขึ้นผมจะช่วยแม่ทำงานหาเงินให้แม่ จะช่วยแม่ทอผ้าด้วยครับ ผม ไม่อยากให้แม่เหนื่อย ไม่อยากให้แม่ลำบาก แม่บอกผมว่า ถ้าผมโตขึ้นแม่จะสอนให้ผมทอผ้า ตอนนี่แม่บอกให้ผมตั้งใจเรียนไปก่อน”

นอกจากนี้ยังพบว่า ความผูกพันไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในครอบครัว ยังเป็นความผูกพัน ของคนในท้องถิ่น ที่มีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยการใช้งานศิลปหัตถกรรมเป็นสื่อกลางของ ความผูกพัน เป็นการช่วยเหลือร่วมแรงร่วมใจกันทั้งงานส่วนรวมและส่วนตัว ทั้งงานแต่งงาน งานศพ และงานสำคัญอื่นๆ ของชุมชน

2. วิธีการสร้างความชินตา ปราชญ์ท้องถิ่นจะไม่สอนความรู้ อย่างตรงไปตรงมา แต่จะใช้วิธีการสร้างงานศิลปหัตถกรรมให้ลูกหลานหรือคนรุ่นหลังได้เห็นบ่อยๆ จนเกิดการชินตา เกิดความคุ้นเคย เกิดความชื่นชอบและเกิดการเรียนรู้ ผลที่เกิดขึ้นจากการที่เห็นปราชญ์ท้องถิ่น สร้างงานศิลปหัตถกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนักเรียน ความว่า “รู้สึกดีค่ะ เป็นคน ที่ชอบงานศิลปหัตถกรรมอยู่แล้ว ภูมิใจ รู้สึกอยากให้คนอื่นได้รู้ว่าชุมชนของเรามีอะไรดีบ้าง มีอะไรที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้าง อยากให้มีการส่งเสริมมากๆ ไม่อยากให้สูญหายค่ะ เสียหาย ความรู้เก่าๆ อยากเก่งเหมือนปราชญ์ท้องถิ่นค่ะ” นอกจากนี้ จะเป็นการสร้างจิตสำนึก ในการ อนุรักษ์ ภูมิปัญญาของท้องถิ่นไว้ ดังคำสัมภาษณ์ของนักเรียน ความว่า “รู้สึกสงสาร บางท่านแก่ แล้ว แทนที่จะพักผ่อนต้องมานั่งหลังคดหลังแข็งทำงานให้สำเร็จ แต่ดีใจที่คนแก่ยังรักษา วัฒนธรรมท้องถิ่นไม่ให้สูญหายจริงๆ แล้วลูกหลานน่าจะมารับความรู้ตรงนี้ต่อไป แล้วค่อยมา ถ่ายทอดให้ผู้อื่น ความรู้จะได้ไม่หายไปไหน”

3. วิธีการครูสอนนักเรียน พบว่า ครูคือปราชญ์ท้องถิ่น ส่วนนักเรียนหมายถึง ลูกหลานหรือคนรุ่นหลัง ที่สนใจและใฝ่รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรม การถ่ายทอด ความรู้ด้านศิลปหัตถกรรมของปราชญ์ท้องถิ่นให้กับคนรุ่นหลัง จึงมีกระบวนการที่เป็นขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นจนได้ชิ้นงานสำเร็จ มีการให้ปฏิบัติตามอย่างเป็นขั้นตอนทีละขั้นตอนจนเกิดการ เรียนรู้ในระดับหนึ่ง หรือใช้กระบวนการตั้งแต่การคัดเลือกวัสดุอุปกรณ์ วิธีการทำ เทคนิควิธีการ หรือเคล็ดลับต่างๆ รวมถึงการสอดแทรกข้อคิดในการดำรงชีวิตให้อยู่ได้อย่างมีความสุข และนำ ความรู้นี้ไปประยุกต์ปรับใช้ต่อไปให้เกิดประโยชน์

4. **วิธีการนำไปใช้จริง** เป็นวิธีการนำศิลปหัตถกรรมไปใช้ประโยชน์ ให้ตรงกับหน้าที่และประโยชน์ของศิลปหัตถกรรมนั้น เช่น การสานไซดักปลาเพื่อนำไปดักปลาเป็นอาหาร และจัดจำหน่ายเมื่อเกิดความต้องการ การทำตะกร้อสอยผลไม้เพื่อสอยผลไม้ในสวน การร้อยมาลัยบัวสาวเพื่อใช้คล้องคอคู่บัวสาวในประเพณีแต่งงาน หรือการสร้างศิลปหัตถกรรมประเภทต่างๆ ในชุมชนเพื่อการจำหน่ายเป็นของใช้และของที่ระลึกให้แก่คนในท้องถิ่น คนต่างพื้นที่ และนักท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นวิธีการหนึ่งที่ปราชญ์ท้องถิ่นคาดหวังว่า ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจะนำไปความรู้ศิลปหัตถกรรมไปปฏิบัติ และใช้จริงในชีวิตประจำวันหรือจำหน่ายให้ผู้อื่น เพื่อเป็นรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว และนำความรู้ศิลปหัตถกรรมไปถ่ายทอดให้ผู้อื่น ซึ่งเป็นการดำรงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

ดังนั้นลักษณะการสั่งสมความรู้ การเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรม พบว่ามีลักษณะการพึ่งพาอาศัยจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างความชินตา การลองผิดลองถูก การบันทึกเป็นหลักฐาน การเพิ่มทักษะความชำนาญ และการใช้ทักษะทางศิลปะ ส่วนการถ่ายทอดความรู้ พบว่า มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ศิลปหัตถกรรมด้วยวิธีการสร้างความผูกพัน การสร้างความชินตา วิธีการครูสอนนักเรียน และการนำไปใช้จริง อย่างไรก็ตามการสั่งสมความรู้ การเรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรม จะสำเร็จได้ผู้เรียนจะต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ และมีใจรักศิลปหัตถกรรมอย่างแท้จริง

รูปความคิดและรูปแบบเชิงปฏิบัติการด้านศิลปะของปราชญ์ท้องถิ่น

รูปความคิด เป็นลักษณะนามธรรมที่เกิดจากความคิดความรู้สึกรู้สึกของปราชญ์ท้องถิ่น โดยอาศัยประสบการณ์และการเรียนรู้ สร้างสรรค์และถ่ายทอดความรู้สึกรู้สึกเป็นผลงานศิลปหัตถกรรมให้มีคุณค่าความงามทางสุนทรียภาพ มีประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น และมีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ในการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมจะต้องอาศัยรูปแบบเชิงปฏิบัติการในด้านต่างๆ มาถ่ายทอดความรู้สึกรู้สึกและความคิดสร้างสรรค์ ให้เป็นผลงานศิลปหัตถกรรมที่สามารถรับรู้ร่วมกันกับปราชญ์ท้องถิ่น ในเชิงรูปธรรมที่จับต้อง และมองเห็นความงามทางสุนทรียภาพของการนำทัศนธาตุ หรือการนำองค์ประกอบ ประเภทเส้น สี รูปร่าง รูปทรง หรือพื้นผิว มาจัดวางในงานศิลปหัตถกรรมได้อย่างลงตัว สวยงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ใช้สอย และมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดดังนี้

ด้านรูปความคิดของปราชญ์ท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรม

รูปความคิดของปราชญ์ท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรม เป็นลักษณะที่เกิดจากกระบวนการสั่งสมความรู้ และกระบวนการเรียนรู้ ที่ปราชญ์ท้องถิ่นได้พยายามฝึกฝน เพื่อการดำรงรักษาภูมิปัญญาของท้องถิ่น โดยการใช้วิธีการคลุกคลีกับศิลปหัตถกรรมจนเกิดเป็นความเคยชิน การได้รับรู้งานศิลปหัตถกรรมจากการที่ผู้สูงวัยในครอบครัว หรือในหมู่บ้านบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นและงานศิลปหัตถกรรม การสร้างงานศิลปหัตถกรรมให้เห็น รวมทั้งเกิดจากการที่ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นคนชอบสังเกตสิ่งต่างๆ รอบตัว จนเกิดการจดจำความรู้ขึ้นมา ซึ่งเป็นลักษณะที่ดีของการเรียนรู้ นอกจากนี้ปราชญ์ท้องถิ่นยังใช้วิธีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเตือนความทรงจำ และใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมครั้งต่อไป ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งของการเรียนรู้ ประการสำคัญจะเป็นการที่ปราชญ์ท้องถิ่นได้นำความรู้ที่ได้รับมา ลงมือปฏิบัติให้เกิดประสบการณ์จริง พบปัญหาและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เป็นการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ด้านศิลปหัตถกรรมให้เกิดความชำนาญมากยิ่งขึ้น การสั่งสมความรู้และการเรียนรู้อีกประการหนึ่ง เป็นการนำศิลปหัตถกรรมไปใช้ในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นเป้าหมายของการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งที่เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตประจำวันและการค้าเพื่อหารายได้

ดังนั้นศิลปะท้องถิ่นตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา มีรูปความคิดที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นในด้านวิถีคิด ความเชื่อและพิธีกรรม การประกอบอาชีพและเศรษฐกิจ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศของท้องถิ่น การละเล่นพื้นบ้าน และความผูกพันและการพึ่งพาของคนในท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. **รูปความคิดด้านวิถีคิด** เป็นการแก้ปัญหาการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อให้มีของใช้ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ที่อำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวันทั้งวิถีคิดเกี่ยวกับเครื่องมือประกอบการทำมาหากิน วิถีคิดเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย วิถีคิดเกี่ยวกับเครื่องใช้ในครัว วิถีคิดเกี่ยวกับเครื่องเล่นพื้นบ้าน และวิถีคิดเกี่ยวกับเครื่องใช้สอยเบ็ดเตล็ด โดยมีรายละเอียดดังนี้

วิถีคิดเกี่ยวกับเครื่องมือประกอบการทำมาหากินของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมง โดยการสร้างเครื่องมือประเภทวน ไช ลอบ และเรือหัวโทง สำหรับนำไปออกทะเลเพื่อจับสัตว์น้ำประเภทกุ้ง ปู ปลา และปลาหมึก มาเป็นอาหารและจำหน่ายเมื่อเกินความต้องการของตนเองและครอบครัว

วิธีคิดเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย พบว่า ชาวบ้านได้นำใบจากมาใส่ดับที่ทำด้วยไม้ไผ่ร้อยด้วยไม้ค้ำ ที่กรีดให้เป็นเส้นตอกกันดับจากหลุด ซึ่งจะเรียกว่า “ดับจาก” นำดับจากหลายๆ ดับมาวางซ้อนกัน มุงเป็นหลังคากันแดดกันฝนให้กับผู้อยู่อาศัยได้เป็นอย่างดี ทั้งยังเย็นสบายคลายร้อนอีกด้วย นอกจากนี้พบว่า ชาวบ้านนำไม้ไผ่มาสานเป็นฝ้ายบ้านหรือขนำ ที่เรียกว่า “ฝ้ายดแตะ”

วิธีคิดเกี่ยวกับเครื่องใช้ในครัว ได้แก่ การนำกะลามะพร้าวมาทำเป็นจุกตักข้าวตักแกง หรือการนำมาทำเป็นกระบวยตักน้ำ สำหรับตักน้ำไว้ดื่มและชำระล้างเนื้อตัวก่อนขึ้นเรือนหรือบ้านของคนในสมัยก่อน การทำต้อจากกาบหมาก ใบปาล์มหรือใบจาก ใช้สำหรับตักน้ำดื่ม น้ำใช้และวิดน้ำในเรือ ปัจจุบันไม่ค่อยพบเห็น เนื่องจากได้มีการนำพลาสติกมาใช้แทนที่ต้อตักน้ำ การสานกระด้งไม้ไผ่ใช้ฝัดข้าว เพื่อเลือกก่อนกรวดออกจากข้าวเปลือก นำข้าวเปลือกมาตำในครกไม้เพื่อนำข้าวสารไปประกอบเป็นอาหารต่อไป การทำเหล็กชูดหรือกระต่ายชูดมะพร้าว สำหรับนำเนื้อมะพร้าวมาทำอาหาร หรือแม้กระทั่งการนำใบตองมาเย็บเป็นกระทง เป็นภาชนะใส่ของคาวหวาน ให้ได้รับประทานกัน และยังใช้ในพิธีกรรมตามความเชื่ออีกด้วย การนำเหล็กแผ่นมาเผาไฟให้ร้อนแล้วตีเป็นมีด ตีเป็นพรว้า เพื่อนำไปใช้ประโยชน์

วิธีคิดเกี่ยวกับเครื่องเล่นพื้นบ้าน เป็นการนำวัสดุธรรมชาติมาทำเป็นของเล่นของเด็กๆ ได้แก่ การนำก้านกล้วยมาสร้างสรรค์เป็นปืนก้านกล้วยและม้าก้านกล้วย การนำกาบหมากที่หล่นใต้โคนต้นมาทำเป็นเครื่องลากของเด็กๆ ได้ลากวิ่งไปมาด้วยความสนุกสนาน การนำใบมะพร้าวมาสานเป็นตะกร้อ ปี่ ฆ้อง ปลาหรือสานเป็นฝักสะตอให้เด็กๆ ได้สร้างสรรค์เรื่องราวตามจินตนาการ

วิธีคิดเกี่ยวกับเครื่องใช้สอยเบ็ดเตล็ด ได้แก่ การนำกาบหมากมาทำพัดกาบหมากที่มีด้ามจับในตัว เพื่อใช้คลายร้อนในยามพักผ่อน การนำกาบหมากมาลอกให้บางเพื่อใช้เป็นภาชนะห่อของ หรือนำมาลอกและกรีดให้เป็นเส้นทำเป็นเชือกปอกกาบหมาก การนำกาบกล้วยมาทำเชือกก้านกล้วยเพื่อใช้มัดของ การนำเตยมาสานเป็นเสื่อสำหรับปูนั่งเล่นหรือรองนอนของชาวบ้าน การนำไม้ไผ่และหวายมาสานเป็นตะกร้าและเข่ง เพื่อนำมาใส่ของหรือผลไม้ในสวน การทำรังไก่ ไม้ไผ่ ให้ไก่ได้ออกไข่และฟักตัว การสานส้มไก่ เพื่อใช้เลี้ยงไก่ไว้เป็นอาหาร การสานตะกร้อสอยผลไม้ด้วยไม้ไผ่ที่มีขนาดยาว เพื่ออำนวยความสะดวกในการเก็บผลไม้ที่อยู่สูงๆ

2. รูปความคิดด้านความเชื่อและพิธีกรรม ด้านความเชื่อและพิธีกรรมภายในท้องถิ่น พบว่า คนในสมัยก่อนมีการใช้ศิลปหัตถกรรมมาเชื่อมโยงกับความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ ความเชื่อและพิธีกรรมในประเพณีแต่งงาน ประเพณีงานศพ ประเพณีตามหลักศาสนาและความเชื่อเฉพาะท้องถิ่น และประเพณีสำคัญอื่นๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประเพณีแต่งงาน พบว่า ในสมัยก่อนได้นำศิลปหัตถกรรมประเภทงานสาน ได้แก่ การสานเสื่อใบเตย หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “สาต” นำมาใช้ประกอบพิธีกรรมในงานแต่งงาน โดยคู่บ่าวสาวต้องช่วยกันสานเสื่อยอดสาต ซึ่งเป็นสาตหรือเสื่อผืนที่สวยงามที่สุด มีการประดับกระจกลีตามขอบของสาต มาวางซ้อนไว้บนสาตผืนอื่นๆ และการขอสินสอดจากฝ่ายชาย พบว่า สมัยก่อนสินสอดที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านหรือเรือน นอกเหนือจากวัว ควาย และช้าง จำนวนและสิ่งของที่นำมาเป็นสินสอดในประเพณีแต่งงาน จะขึ้นอยู่กับฐานะของคู่บ่าวสาว ปัจจุบันมีการสร้างงานศิลปหัตถกรรมประเภทมาลัย สำหรับคล้องคอบ่าวสาว จะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นที่ว่า

ผู้ชายในสมัยก่อนจะต้องมีความรู้เรื่องทางช่าง โดยเฉพาะการสร้างเรือนหรือบ้าน เพื่อเป็นสินสอดที่ฝ่ายหญิงเรียกขานจากฝ่ายชาย นอกจากนี้ยังใช้ศิลปหัตถกรรมด้านอื่นเป็นสินสอดอีกด้วย โดยเฉพาะการสานเสื่อที่เรียกว่า “ยอดสาต” ซึ่งเป็นเสื่อผืนบนสุดที่มีความงดงามประณีตเป็นพิเศษ ขอบนอกของยอดสาตจะประดับด้วยกระจกลี คู่บ่าวสาวจะต้องช่วยกันสานยอดสาตนำมาวางซ้อนแทนที่เสื่อผืนบนสุดไว้สำหรับปูนอน...

ประเพณีงานศพ พบว่า ในสมัยก่อนมีการนำเสื่อมาห่อศพก่อนที่จะทำพิธีทางศาสนาของอิสลามในพื้นที่ การแทงหยวกหรือการแกะสลักหยวกกล้วย โดยการแกะสลักหยวกกล้วยเป็นลายไทยที่สวยงามอ่อนช้อย เพื่อนำมาประดับเชิงตะกอน ซึ่งเป็นที่เผาศพให้กับผู้ตาย การนำแผ่นโคมและกระดาษสีเงินกระดาษสีทองหรือกระดาษทองเกรียบมาแกะสลัก โดยการแกะสลักเป็นลายไทยเช่นกัน เพื่อประดับรอบโลงศพให้กับผู้ตาย เป็นการไว้อาลัยให้กับผู้ตาย

ประเพณีตามหลักศาสนาและความเชื่อเฉพาะท้องถิ่น พบว่า ปัจจุบันศิลปหัตถกรรมยังคงผูกพันกับความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธ ยังมีการนำดอกไม้มาลัยไปไหว้พระไหว้ศาลพระภูมิเจ้าที่ รวมถึงการนำใบตองมาเย็บกระทงเป็นภาชนะใส่ของคาวหวานสำหรับไหว้ศาลพระภูมิเจ้าที่ และทำพิธีไหว้ผีปู่ย่าตายายหรือที่คนในท้องถิ่นเรียกว่า “ทวด” หรือการนำใบเตยมาเย็บเป็นกระทงรูปทรงต่างๆ สำหรับใช้ประกอบในพิธีกรรมจัดตั้งศาลพระภูมิและพิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่

ประเพณีสำคัญอื่นๆ ได้แก่ ประเพณีในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น ประเพณีวันลอยกระทง มีการทำกระทงลอย และกระทงที่ส่งเข้าประกวด ซึ่งมีประกวดทั้งประเภทความคิดสร้างสรรค์และประเภทสวยงาม หรือการผูกผ้าประดับอาคารสถานที่ เมื่อวัดจัดงานประจำปีของหมู่บ้าน เป็นต้น

รูปความคิดด้านความเชื่อและพิธีกรรมสอดคล้องกับ Beker J. Angela (1991 : 10) ความว่า ความสำคัญของลักษณะเฉพาะของงานศิลปะท้องถิ่น ไม่มีลักษณะเชิงวิชาการ แต่เป็นกิจกรรมทางประวัติศาสตร์ เป็นบันทึกปรากฏการณ์ที่สำคัญ เป็นรูปแบบของความเชื่อ เป็นกระบวนการพัฒนาศิลปะทั้งหมด รวมทั้งสอดคล้องกับ ปุณดี แสงสว่าง (2541 : 98) ความว่า ศิลปะท้องถิ่นเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ที่สะท้อนความคิดสร้างสรรค์ และวัฒนธรรมเกี่ยวกับคติความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา

3. รูปความคิดด้านการประกอบอาชีพและเศรษฐกิจ ศิลปหัตถกรรมที่ได้ทำขึ้นเพื่อประกอบอาชีพ จะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทำมาหากินของประมงประเภทอวน ไซ ลอบ และการต่อเรือหัวโทง โดยใช้ไม้เนื้อแข็งและมีน้ำหนักเบา เพื่อใช้ออกทะเล รูปแบบของงานศิลปหัตถกรรมประเภทนี้ จึงเป็นรูปแบบที่เรียบง่าย วัสดุที่ใช้จะเป็นวัสดุในท้องถิ่น แต่มีประโยชน์ใช้สอยตรงกับความต้องการ ดังคำสัมภาษณ์ของนักเรียนที่กล่าวว่า “งานศิลปหัตถกรรมเป็นอะไรที่เรียบง่าย แต่มีประโยชน์ใช้สอยตรงตามความต้องการ มีความพอเพียงและรู้จักนำวัสดุที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์” แต่งานศิลปหัตถกรรมบางประเภทที่ชาวบ้านได้นำมาประกอบเป็นอาชีพ กลับมีความสวยงามอ่อนช้อย เช่น งานดอกไม้สด โดยเฉพาะการร้อยมาลัยบัวสาว เป็นงานที่ต้องใช้เวลาในการทำ ปราชญ์ท้องถิ่นต้องมีสมาธิและความตั้งใจ สร้างงานศิลปหัตถกรรมให้สวยงามถูกใจบัวสาว ความพิถีพิถันจะเริ่มตั้งแต่การคัดเลือกดอกไม้ การจับต้อง การตัดกลีบดอกไม้ ใบไม้ การพับกลีบ การส่งกลีบ การร้อย รวมทั้งการผูกมัด

ในส่วนที่ทำการทำเป็นการค้าขาย พบว่า งานศิลปหัตถกรรมบางประเภท เช่น เสื้อโอบเตยจะทำขายเมื่อลูกค้ามาสั่งเท่านั้น ส่วนศิลปหัตถกรรมด้านอื่น เช่น ผ้าบาติก ผ้ามัดย้อม การทำเครื่องเงิน ปราชญ์ท้องถิ่นยังคงสร้างงานศิลปหัตถกรรมเหล่านี้ จัดจำหน่ายให้กับคนในพื้นที่และคนต่างพื้นที่ โดยเฉพาะการสานกระเป๋าสตรี ปราชญ์ท้องถิ่นยังคงรักษาเอกลักษณ์ด้านรูปแบบการสานลายของเสื้อโอบเตย ปรับเปลี่ยนแต่วัสดุให้เป็นดอกพลาสติกสีสดต่างๆ เพื่อให้มีความทันสมัยและหลากหลาย ดึงดูดความสนใจของลูกค้า เป็นการปรับเปลี่ยนที่เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นในปัจจุบัน เนื่องจากพรรณไม้ที่ใช้เป็นวัสดุศิลปหัตถกรรมมีน้อย

4. **รูปความคิดด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศของท้องถิ่น** เป็นการ
ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยความสมบูรณ์ของผืนป่าและพรรณไม้
ประเภทเตย ไม้ไผ่ หวาย ปาล์มและจากมีเป็นจำนวนมาก แม้กระทั่งกล้วยและมะพร้าวซึ่งเป็นพืชที่
ชาวบ้านปลูกไว้ใช้ประโยชน์ก็องงามสมบูรณ์ ชาวบ้านจึงได้นำวัสดุธรรมชาตินี้มาประยุกต์เป็น
ของใช้ในการดำรงชีวิตและอำนวยความสะดวก ดังจะเห็นได้จากการนำเตยมาสานเป็นเสื่อสำหรับ
ปูนั่งเล่นหรือรองนอน การนำไม้ไผ่และหวายมาสานเป็นตะกร้า กระด้ง แข่ง รังไก่ ตะกร้อสอย
ผลไม้ และส้อมไม้ การนำกาบหมากมาทำเป็นเชือกปอกาบหมากเพื่อใช้มัดของและทำของเล่น
สำหรับเด็กๆ การใช้ประโยชน์จากกล้วยนอกจากจะใช้รับประทานแล้ว ชาวบ้านยังสร้างสรรค์เป็น
สิ่งอำนวยความสะดวกให้กับตนเองและคนในครอบครัว โดยนำมาทำเป็นเชือกก้านกล้วย ซึ่งมี
ความเหนียวทนไม่แพ้เชือกปอกาบหมาก การทำปิ่นก้านกล้วยและม้าก้านกล้วย ซึ่งเป็นของเล่น
ที่ดีที่สุดของเด็กๆ ในสมัยก่อนทุกคน นอกจากนั้นการใช้ประโยชน์จากกล้วยในงาน
ศิลปหัตถกรรมนั้น ยังมีการแกะสลักหวายกล้วยหรือที่เรียกว่า “การแทงหวาย” งานศิลปหัตถกรรม
อีกประเภท เป็นการนำผลของต้นโพธิ์ทะเลที่มีมากบริเวณรอบๆ ชายฝั่งทะเล มาใช้ให้เกิด
ประโยชน์ ซึ่งผลของต้นโพธิ์ทะเลเมื่อหล่นจากต้น เปลือกสีเขียวจะหลุดร่อน มองเห็นพื้นผิวหรือ
ลวดลายที่สวยงาม ปราชญ์ท้องถิ่นนำมาคิดและสร้างสรรค์เป็นตุ้มคด นำไปจำหน่ายให้กับ
นักท่องเที่ยว รวมถึงการใช้ประโยชน์จากมะพร้าว นอกเหนือจากการรับประทานหรือขายผล
มะพร้าวแล้ว ยังได้นำใบมะพร้าวมาสร้างเป็นของเล่นของเด็กๆ ให้เด็กๆ ได้พัฒนาความคิด
สร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังพบว่า มีการประยุกต์ประโยชน์ใช้สอยของงานศิลปหัตถกรรม ด้วย
ความคิดสร้างสรรค์และความพึงพอใจ ดังเช่นคำสัมภาษณ์ของครู ความตอนหนึ่งว่า “นำรังไก่
ไม้ไผ่มาใช้ ไม่ได้นำไปเลี้ยงไก่ แต่นำมาประยุกต์เป็นที่ปลูกต้นไม้ดอกไม้”

ด้านการจัดการกับระบบนิเวศของท้องถิ่น ซึ่งประกอบไปด้วยพืช ต้นไม้ สัตว์หรือ
แมลงที่มีชีวิตในท้องถิ่นนั้น ปราชญ์ท้องถิ่นได้แสดงภูมิปัญญาอันชาญฉลาด สามารถป้องกันแมลง
ไม่ให้มากัดไชไม้ผล โดยการสานรังจากทางและใบมะพร้าวให้เป็นรูปทรงที่สามารถห่อผลไม้ใน
สวนประเภทขนุนหรือจำปา ที่เรียกว่า “รัง” ถ้าห่อขนุนเรียกว่า “รังขนุน” ถ้าห่อจำปาจะเรียกว่า
“รังจำปา” แต่จะนิยมห่อผลจำปามากกว่า ส่วนการห่อขนุนจะเป็นการห่อขนุนพื้นเมืองเท่านั้น
การห่อผลขนุนหรือจำปาด้วยรัง จะทำให้ปราศจากแมลงมาชอนไชให้ผลเสียหาย เป็นภูมิปัญญาที่
เรียบง่าย แต่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

5. **รูปความคิดด้านการละเล่นพื้นบ้าน** ชาวบ้านจะใช้ภูมิปัญญาสร้างสรรค์ของเล่นที่มี
คุณค่าทางความคิดสร้างสรรค์ และเป็นการส่งเสริมจินตนาการของเด็กๆ ของเล่นดังกล่าวจะทำด้วย
วัสดุจากธรรมชาติ นอกจากจะไม่มีสารเคมีที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อร่างกายแล้ว ยังเป็นการรู้จักใช้

วัสดุในท้องถิ่นให้เป็นของเล่นที่ดีที่สุดของเด็กๆ วัสดุที่ใช้ ได้แก่ ใบมะพร้าว โดยปราชญ์ท้องถิ่นจะนำมาสานเป็นปลา งู ตะกร้อ ปี่ แม้กระทั่งสานเป็นฝักสะตอ ซึ่งเป็นพืชประจำท้องถิ่นหรือการนำกาบหมากมาลากเป็นของเล่น โดยให้อีกคนนั่งบนกาบหมาก คนลากก็จะจับที่ใบกาบหมากลากวิ่งไปมาอย่างสนุกสนาน และยังมีของเล่นจากก้านกล้วยเป็นปืนก้านกล้วยและม้าก้านกล้วยอีกด้วย การละเล่นดังกล่าวเป็นที่ชื่นชอบของเด็กๆ จะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของบุคคลทั่วไปในชุมชนความตอนหนึ่งว่า “เป็นของเล่นที่มีในตอนนี้ เรามีความสุขกับโลกของเล่นแบบบ้านๆ ไม่ต้องซื้อเป็นของเล่นที่ดีที่สุดสำหรับเด็กสมัยก่อน”

6. **รูปความคิดด้านความผูกพันและการพึ่งพาของคนในท้องถิ่น** จากการวิจัยพบว่ามี การสร้างความผูกพันแนบแน่นกับคนในครอบครัว โดยการถ่ายทอดความรู้ การอบรมสั่งสอน การเปรียบเทียบให้เด็กๆ รู้จักคิดให้มีความรักความผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสอนให้รักท้องถิ่น เป็นการสอนที่ไม่เชิงสอนโดยตรง แต่จะใช้วิธีการบอกเล่าด้วยการพูดและการสร้างงานศิลปะหัตถกรรมให้เห็นจินตนาการ ปลูกฝังให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น จนเกิดการเรียนรู้ ดังคำสัมภาษณ์ของบุคคลทั่วไปในชุมชนที่ว่า “การถ่ายทอดความรู้จะไม่เชิงสอน แต่จะให้ช่วยหยิบช่วยเก็บ พูดไปทำให้ดูไป เหมือนบ่นความรู้ให้ฟัง จนเกิดการเรียนรู้”

ความผูกพันและการพึ่งพาที่ได้ค้นพบอีกประการหนึ่ง เป็นความเอื้ออาทรและการช่วยเหลือเกื้อกูล ร่วมมือร่วมใจในการทำงานทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ทั้งวัด โรงเรียน และหน่วยงานในหมู่บ้าน จะเห็นได้จากการช่วยเหลือพึ่งพากันของคนในท้องถิ่น โดยการช่วยเหลือเพื่อนบ้านเมื่อมีงานศพ ด้วยการแกะสลักแผ่นโพนและกระดาษเงินกระดาษทองหรือกระดาษทองเกรียบ เป็นลายไทยที่สวยงามและอ่อนช้อย ตกแต่งรอบโลงศพ การช่วยกันต่อเรือหัวโทงเพื่อนำไปออกทะเลหาสัตว์น้ำด้วยกัน หรือเวลามีงานวัด งานประจำปีของหมู่บ้าน ชาวบ้านก็ไปช่วยกันผูกผ้าตกแต่งบริเวณสถานที่ให้สวยงาม มีการทำกระทงจำหน่ายหารายได้เป็นการกุศลให้กับหมู่บ้าน

ดังนั้นรูปความคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมตำบลคุระ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา มีรูปความคิดที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างวิถีการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นในด้านวิถีคิด ความเชื่อและพิธีกรรม การประกอบอาชีพและเศรษฐกิจ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ การละเล่นพื้นบ้าน และความผูกพันและการพึ่งพาของคนในท้องถิ่น

ด้านรูปแบบเชิงปฏิบัติการศิลปหัตถกรรมของปราชญ์ท้องถิ่น

ด้านรูปแบบเชิงปฏิบัติการศิลปหัตถกรรมของปราชญ์ท้องถิ่น เป็นรูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานศิลปหัตถกรรมจากรูปความคิด ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ให้เป็นลักษณะของรูปธรรม ที่สามารถจับต้องได้ มีความงดงามทางสุนทรียภาพ มีประโยชน์ใช้สอย และมีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น จากการวิจัยพบว่า รูปแบบเชิงปฏิบัติการศิลปหัตถกรรมของปราชญ์ท้องถิ่นมีรูปแบบเชิงปฏิบัติการด้านวัสดุอุปกรณ์ การปฏิบัติ ความงดงามทางศิลปะ เทคนิค และการนำไปใช้ประโยชน์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบเชิงปฏิบัติการด้านวัสดุอุปกรณ์ วัสดุอุปกรณ์ในงานศิลปหัตถกรรมจะแตกต่างกันตามลักษณะของงานศิลปหัตถกรรม และชื่อจำกัดของวัสดุ ดังนี้

ด้านการสานแข่งไม้ไผ่ วัสดุอุปกรณ์ประกอบด้วย มีดพร้าและชะแลง ใช้ผ้าซีกถ้าไม้ไผ่ โดยใช้มีดพร้าผ่า เปิดแนวถ้าไม้แล้วแทงผ่านชะแลงที่วางไขว่กากบาท เพื่อเป็นหลักในการดันถ้าไม้เป็นตอกไม้ ใช้มีดพร้าเหลาลบคมตอกไม้และการจักตอกส่วนกันแข่งหรือเส้นยืนเพื่อแยกส่วนในและส่วนผิวของไม้ ที่มีความเหนียวและคงอู่ได้ในการสานแข่ง นอกจากนี้ยังมีแข่งแม่แบบใช้เป็นแบบในการสานแข่งเพื่อกำหนดขนาดของแข่ง มีดเคียวขอใช้สำหรับตัดปลายเส้นตอกยืนเมื่อพับขอบปากแข่ง มีฝักบัวรดน้ำใช้รดน้ำเพื่อให้ตอกไม้ที่เป็นส่วนกันแข่งมีความอ่อนตัวในการสานแข่ง และเหล็กแหลมใช้แทงขอบปากแข่งเพื่อสอดพับตอกเส้นยืนที่ปากแข่ง

ด้านการเสื่อใบเตย วัสดุอุปกรณ์มีจำนวนชิ้นไม่มากนัก ได้แก่ มีดพร้าที่มีความคมสำหรับฟันต้นเตย เพื่อนำใบเตยมาใช้ มีดเพื่อใช้ริดหนามเตยหรือเลื้อยหนามเตย โดยใช้มีดริดหนามด้านหลังกลางใบออกเสียก่อน โดยจะริดจากโคนไปหาปลายใบตามยาว หลังจากนั้นก็ริดเอาเส้นที่เป็นหนามทั้ง 2 ข้างของใบออก และแบ่งใบเตยเป็นเส้นตรงที่เรียกว่า “ตอกเตย” โดยการใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “ย่าฮาด” ซึ่งมีลักษณะเป็นสองส่วน ส่วนแรกจะเป็นคมทำด้วยโลหะ แผ่นเหล็กหรือใบเลื่อยเก่าๆ เสียบติดแน่นกับด้ามไม้ ความห่างของคมกำหนดขึ้นตามขนาดเส้นเตยหรือตอกเตย จากคำบอกเล่าพบว่า ในสมัยก่อนการทำตอกเตย ชาวบ้านจะใช้เส้นใยของเปลือกมะพร้าวที่แก่และแห้ง ชาวบ้านจะเรียกเปลือกมะพร้าวนี้ว่า “พดพร้าว” โดยการนำเส้นใยจากเปลือกมะพร้าวมาพันที่นิ้วโป้งและนิ้วชี้ เวลาทำตอกเตยจะดึงเส้นใยมะพร้าวให้ตึงและแน่น ลากเป็นเส้นตรงไปตลอดแนวใบเตย การทำตอกเตยให้มีขนาดความกว้างเท่าๆ กันทุกเส้นของตอกเตยโดยใช้เส้นใยจากเปลือกมะพร้าว จะต้องอาศัยความชำนาญในการกะขนาดของตอกเตย นอกจากนี้ยังมีไม้ไผ่ผ่าขนาดพอมือ สำหรับชูดตอกเตย ให้ตอกเตยมีความอ่อนตัวไม่แตกหักในขณะที่สาน

ด้านการจักตอกไม้สดประเภทมาลัย วัสดุอุปกรณ์มีดังนี้ ดอกไม้ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ ใบไม้ส่วนใหญ่นิยมใบแก้ว ใบมะยม ใบโกสน ใบหมากผู้หมากเมีย

ใบชบา เข็มมาลัยสำหรับร้อยดอกไม้ เข็มและด้ายใช้สำหรับร้อยหรือเย็บกลีบใบไม้ ดอกไม้ ริมบันได หรือโบว์ให้มีรูปแบบตามต้องการ ใบตองสำหรับไว้ปูพื้นก่อนวางดอกไม้ ใบไม้ ห่อดอกไม้ และทำแป้น มีดสำหรับไว้ตัดดอกไม้ กรรไกรใช้สำหรับตัดกลีบดอกไม้ ใบไม้ ตัดใบตองและด้ายในบางโอกาส คีมสำหรับไว้จับเข็มมาลัย ขณะที่ทำการรูดมาลัยออกจากเข็ม น้ำมันวาสลินสำหรับไว้ทาเข็มมาลัยก่อนร้อย ขณะร้อยและก่อนจะรูดมาลัยออกจากเข็ม กะละมังสำหรับไว้พักดอกไม้ ใบไม้ ถาดสำหรับใส่ดอกไม้ ใบไม้ และอุปกรณ์ในการร้อยมาลัย กระจ่างฉีดน้ำสำหรับใส่น้ำไว้พรมดอกไม้ ผ้าขาวบางสำหรับไว้คลุมดอกไม้เพื่อให้สดอยู่ได้นาน

ด้านงานประดิษฐานกรรม วัสดุอุปกรณ์ที่มี ได้แก่ วัสดุขึ้นรูปประเภทดินเหนียว ดินน้ำมัน และขี้ผึ้ง น้ำยารักษาซึ่งเป็นน้ำยารักษาสำหรับงานหล่อโดยเฉพาะ เพื่อทำแม่พิมพ์ และวัสดุสำหรับการหล่อแบบ ซึ่งประกอบด้วยปูนปลาสเตอร์ หินทราย หรือซีเมนต์

2. รูปแบบเชิงปฏิบัติการด้านการปฏิบัติ เป็นรูปแบบเชิงปฏิบัติการที่มีกระบวนการอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของงานศิลปหัตถกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ด้านการสานแข่งไม้ไผ่ มีกระบวนการในขั้นตอนแรกจะเป็นการตัดลำไม้ไผ่ ให้ได้ความยาวประมาณ 6 เมตร ขั้นตอนที่สองเป็นการจักตอก เพื่อให้เส้นบางง่ายต่อการจักสาน โดยการผ่าลำไม้ไผ่ด้วยมีดพรว้า ผ่าหน้าส่วนโคนลำไม้ไผ่เป็น 4 แฉก จากนั้นนำรอยผ่ามาแทงคั่นกับชะแลง 2 อัน ซึ่งวางไขว่กากบาทกัน โดยมีอันหนึ่งปักเป็นหลักไว้กับพื้นดิน เพื่อผ่าไม้ไผ่ออกจากกันเป็น 4 เส้น แล้วนำแต่ละเส้นมาผ่าปลายนำด้วยมีดแล้วคั่นผ่านชะแลง ซึ่งมีกระบอกลำไม้ไผ่สวมชะแลง แนวนอนรองรับอยู่จะได้ตอกไผ่ 2 เส้น ดังนั้นไม้ไผ่หนึ่งลำจึงได้ตอกไผ่ 8 เส้น ตอกไผ่นี้จะมีความกว้างประมาณ 1 ซม. หลังจากนั้นนำตอกไผ่มาลบคมเส้นตอก โดยใช้มีดพรว้ากรีดลบคมตอกไผ่ทุกเส้นแล้วนำตอกไผ่มาจักตอก เพื่อให้เส้นบางง่ายต่อการจักสาน โดยการผ่าแยกส่วนในและส่วนผิวของไผ่ ซึ่งส่วนผิวที่ใช้งานจะมีความเหนียวและคงอได้ใน การสานแข่ง โดยตอกที่สานส่วนกันแข่ง ซึ่งเป็นเส้นยืนจักด้วยมือโดยใช้มีดพรว้า ส่วนเส้นนอนหรือสานส่วนรอบ ๆ แข่ง ใช้มีดพรว้าจักตอกเช่นกัน ขั้นตอนที่สามเป็นการสานแข่ง จะเริ่มสานจากกันแข่ง รดน้ำโดยใช้ฝักบัวรดน้ำเพื่อให้ตอกไผ่ที่เป็นส่วนกันแข่งมีความอ่อนตัวในการสานแข่ง การสานกันแข่งจะทำโดยใช้ตอกไผ่ ทำการจักไม้กันแข่ง โดยใช้ไม้ไผ่ขัดไขว่กันแข่ง สานเส้นนอนรอบแข่ง โดยวางกันแข่งบนแข่งแม่แบบแล้วนำเส้นตอกไผ่เส้นนอน สานวนเป็นรอบ ๆ จนถึงปากแข่ง การสานปากแข่งจะทำโดยการหักตอกเส้นยืนพับสอดแทงขอบแข่ง ซึ่งมีเหล็กแหลมแทงเปิดนำเป็นช่องสอดแทงตอกเส้นยืน ที่หักพับลงมา แล้วตัดปลายเส้นยืนที่หักพับลงมาด้วยมีดเคียวขอ ขั้นตอนสุดท้ายเป็นการตกแต่ง โดย

การนำข่งไปลงไฟเพื่อเผาเส้นไฟที่เป็นขุขชน เพิ่มความสวยงามเรียบร้อย หากต้องการข่งให้นำ ลวดเหล็กมาทำเป็นข่งใช้เส้นพลาสติกพันอีกครั้ง เพื่อให้สะดวกในการจับ

ด้านการสานเสื่อจากใบเตย จากการวิจัยพบว่า ขั้นตอนการสานเสื่อใบเตยจะเริ่ม ตั้งแต่การคัดเลือกต้นเตย การเลือกจะเลือกต้นเตยที่มีใบบางยาว เพื่อนำมาทำเป็นดอกเตย ขั้นตอน ต่อมาเป็นการตัดใบเตย เลือกใบเตยตั้งแต่ประมาณชั้นใบที่ 4 นับจากโคนต้นขึ้นไป และไม่เอาใบ ยอดที่ยังอ่อนๆ 2 - 3 ชั้นใบ นับจากข้างบน จากนั้นจึงพินมัดพร้าวลงไปเรื่อยๆ เพื่อให้หัวอ่อนแตก หน่อภายหลัง ซึ่งเป็นเสมือนการปลุกทดแทนต้นที่โดนตัดไป ขั้นตอนที่สามการริดหนามเตยหรือ เลื่อยหนามเตย โดยใช้มีดริดหนามด้านหลังกลางใบออกเสียดก่อน จากโคนไปหาปลายใบตามยาว หลังจากนั้นก็ริดเอาเส้นที่เป็นหนามทั้ง 2 ข้างของใบออก นำไปย่างด้วยไฟถ่านที่ไม่มีควัน ทำให้ ใบเตยนิ่มสะดวกในการกรีดและไม่กรอบหักเมื่อสาน ทั้งยังกันชื้นราได้อีกด้วย ขั้นตอนที่สี่การ กรีดใบเตย นำใบเตยที่ย่างไฟแล้วมากรีดให้เป็นเส้น ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ดอกเตย” ด้วยเครื่องมือที่ เรียกว่า “ย่าฮาด” ในสมัยก่อนจะใช้เส้นใยจากเปลือกมะพร้าวที่แก่และแห้ง ชาวบ้านจะเรียกเปลือก มะพร้าวนี้ว่า “พดพร้าว” โดยนำเส้นใยจากเปลือกมะพร้าวมาพันที่นิ้วโป้งและนิ้วชี้คึงให้ตึง กรีด ใบเตยให้เป็นดอกเตย ขั้นตอนที่ห้าการนำดอกเตยแช่น้ำ เพื่อให้ดอกเตยเปลี่ยนจากสีเขียวเป็นสีขาว ถ้าต้องการให้ขาวมากยิ่งขึ้นก็ให้เติมน้ำส้มสายชูลงไปประมาณ 2 - 3 ช้อนโต๊ะ แช่ 2 วัน 2 คืน หลัง ผ่านคืนที่ 1 ไป ต้องเปลี่ยนน้ำ 1 ครั้ง ในการแช่ต้องเอาของหนักทับดอกเตยเอาไว้เพื่อให้ดอกเตย จมน้ำหมดทุกเส้น ขั้นตอนที่หกการตากดอกเตย ถ้าแดดจัดให้ตากเพียงวันเดียว ขั้นตอนที่เจ็ดการ ย้อมสีดอกเตย โดยการนำดอกเตยที่ตากแดดมาขูดด้วยไม้ไผ่แล้วมาย้อมสี ซึ่งเป็นสีเคมีส่วนใหญ่ จะใช้สีแดง สีน้ำเงิน สีเหลือง และสีส้ม การย้อมสีดอกเตยจะเริ่มต้นโดยการต้มน้ำประมาณครึ่ง กะละมังให้เดือดแล้วใส่เกลือแกงลงไปประมาณ 1 กำมือ เพื่อจะช่วยป้องกันดอกเตยสีตก และใส่ หัวน้ำส้มประมาณ 3 หยด จะช่วยให้ดอกเตยลื่นยิ่งขึ้น จากนั้นเอาสีที่ต้องการย้อมประมาณ 1 ช้อน โต๊ะใส่ลงไป ใช้ไม้พายคนให้เข้ากัน ต้องรอให้น้ำเดือด จึงเอาดอกเตยซึ่งชุบน้ำให้เปียกก่อนใส่ลง ไป หลังจากนั้นนำมาสานเสื่อโดยใช้ลายหนึ่ง ลายสอง ลายสาม ลายทแยงและลายอิสระแล้วแต่ ปรารถนุ์ท้องถิ่นจะสร้างสรรค์

ด้านการจัดดอกไม้สด ในขั้นตอนแรกปรารถนุ์ท้องถิ่นต้องรู้วัตถุประสงค์ของการ นำไปใช้ และเตรียมวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อม โดยเฉพาะชนิดของดอกไม้ ต้องให้ตรงกับวัตถุประสงค์ เช่น ดอกไม้ที่เป็นค่านิยม ที่สืบทอดกันมาแต่โบราณในงานแต่งงานนั้น ควรเป็นดอกไม้ที่มีชื่อเป็น มงคล เหมาะกับงานแต่งงาน ได้แก่ ดอกรัก ดอกบานไม่รู้โรย ดอกบานชื่น นอกจากนั้นต้อง คำนึงถึงสีสันของดอกไม้ ใบไม้ เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งเช่นกัน ซึ่งควรเป็นสีที่สดใสไม่เศร้า หมอง ใช้สีที่มีความกลมกลืนเข้ากันได้ ในบางส่วน แต่บางส่วนของควรจะเน้นให้เกิดจุดเด่น จึงจะ

ใช้สีที่ตัดกัน จะช่วยเพิ่มความน่าดูและสวยงามวิจิตรบรรจงมากขึ้น ความสดของดอกไม้หรือใบไม้ที่ใช้ ควรจะต้องสดและใหม่อยู่เสมอ หลังจากนั้นประชาชนท้องถิ่นจึงลงมือทำชิ้นงาน ซึ่งในขั้นตอนนี้ต้องใช้ความชำนาญ ความพิถีพิถัน ความประณีตและความตั้งใจเป็นอย่างมาก ตั้งแต่การเลือกดอกไม้ การจับดอกไม้อย่างเบามือ การตัดกลีบดอกไม้ ใบไม้ การพับกลีบ การส่งกลีบ การร้อยเรียงลำดับได้เรียบเสมอกัน การผูกมัดไว้ให้เรียบร้อย สิ่งเหล่านี้ถ้าทำด้วยความประณีต จะทำให้เกิดความสวยงามวิจิตรบรรจงได้อีกประการหนึ่ง ขั้นตอนสุดท้ายเป็นการเก็บรักษาชิ้นงานจนกว่าลูกค้าจะมารับไป การดูแลรักษาที่ดีต้องถูกต้องตามธรรมชาติของดอกไม้ชนิดนั้นๆ หลีกเลี่ยงการจับต้องอย่างแรง และควรจับต้องดอกไม้ ใบไม้อย่างเบามือ เพื่อจะได้ไม่เกิดรอยชำร่วยเฉาง่าย สามารถคงความสดอยู่ได้นาน

ด้านงานประติมากรรม ซึ่งประกอบด้วย งานปั้น งานหล่อ และงานแกะสลัก จากการวิจัยพบว่า ประชาชนท้องถิ่นจะสร้างสรรค์งานปั้นและงานหล่อเป็นส่วนใหญ่ ส่วนงานแกะสลักนั้น จะทำเมื่อลูกค้าสั่งเท่านั้น ดังนั้นรูปแบบเชิงปฏิบัติการของงานประติมากรรมของประชาชนท้องถิ่น จึงเป็นงานปั้นและงานหล่อ โดยมีกระบวนการในขั้นตอนแรกจะเป็นการออกแบบงานลงในกระดาษ หลากๆ แบบ เลือกแบบที่ดีที่สุดมาใช้จริง ขั้นตอนที่สองเป็นการขึ้นรูปด้วยดินเหนียว ดินน้ำมัน หรือขี้ผึ้ง ตามแบบและขนาดที่ออกแบบไว้ ขั้นตอนที่สามนำน้ำยางพารา สำหรับหล่องานทำให้ทั่ว เพื่อทำเป็นแม่พิมพ์ จนได้ความหนาตามต้องการ ขั้นตอนที่ดีเป็นการครอบแม่พิมพ์ยางพาราด้วยปูนปลาสเตอร์ เพื่อระบอบแม่พิมพ์ให้ทรงตัว ขั้นตอนที่ดีนำปูนปลาสเตอร์ หินทรายหรือซีเมนต์ผสมกับส่วนผสมอื่นให้ได้ขนาดสัดส่วนที่เหมาะสม แล้วเทลงไปแม่พิมพ์ยางพารา ระบองอย่าให้มีฟองอากาศ รอให้แห้ง แกะแม่พิมพ์ออก ตรวจสอบความเรียบร้อยของชิ้นงานและนำมาตกแต่งรายละเอียดเพิ่มเติมก่อนนำไปจำหน่าย

3. รูปแบบเชิงปฏิบัติการด้านความงดงามทางศิลปะ ซึ่งประกอบด้วยความงดงามทางสุนทรียภาพ โดยการนำเส้น สี รูปร่าง รูปทรงและพื้นผิว หรือการนำทัศนธาตุมาจัดวางองค์ประกอบ จนเกิดเป็นความงดงามทางศิลปะ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาสร้างสรรค์และการนำศิลปะหัตถกรรมไปใช้ประโยชน์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ด้านการสานแข่งไม้ไผ่ ประชาชนท้องถิ่นจัดทำขึ้นเพื่อนำไปเป็นภาชนะ สำหรับเก็บผลผลิตในสวน และจัดจำหน่ายเมื่อเพื่อนบ้านหรือคนนอกพื้นที่มาสั่งเท่านั้น รูปแบบของงานจึงมีความเรียบง่าย คงทน สามารถรับน้ำหนักได้ดี รูปทรงของแข่งจะมีลักษณะก้นแคบ ปากแข่งจะกว้าง ออกเป็นรูปทรงกลม ขนาดของแข่งไม้ไผ่จะขึ้นอยู่กับรูปแบบที่เหมาะสมกับประโยชน์ในการใช้ โดยขนาดใหญ่เล็กของแข่งไม้ไผ่จะขึ้นอยู่กับแข่งแม่แบบ ที่นำมาเป็นแบบในการสานแข่ง วัสดุที่ใช้จะเป็นไม้ไผ่ ซึ่งเป็นพรรณไม้ที่มีเป็นจำนวนมากในท้องถิ่น ลักษณะของพื้นผิวจะเป็นลายที่ใช้ใน

การสานแข่งไม้ไผ่ โดยจะใช้ลายขัด ซึ่งเป็นลายต้นแบบของงานสาน ลักษณะของลายขัด เป็นการสร้างแรงยึดระหว่างตอกด้วยการขัดกัน เป็นรูปมุมฉากระหว่างแนวตั้งและแนวนอน ใช้ตอกยื่นแนวตั้งสอดขัดกับตอกแนวนอน ในการสานแข่งไม้ไผ่ปราชญ์ท้องถิ่นจะไม่นิยมย้อมสี แต่จะใช้สีของเนื้อไม้ไผ่ ซึ่งเป็นสีตามธรรมชาติ

ด้านการสานเสื่อใบเตย พบว่า การสานเสื่อใบเตยจะสานเป็นรูปร่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า การทำขอบของเสื่อจะมีทั้งการพับงอตอกเตยเป็นขอบเสื่อ และการเย็บขอบเสื่อด้วยผ้า ลายที่นิยมใช้สานเสื่อใบเตย ได้แก่ ลายหนึ่ง จากลายหนึ่งได้พัฒนามาเป็นลายสอง ลายสาม และลายอิสระ แต่ยังคงรักษาลักษณะการสอดและการขัดกันเช่นเดิม แต่ใช้เส้นตอกในแนวตั้งและแนวนอนมากกว่าหนึ่งเส้น และสอดขัดกันให้สลับไปสลับมาเกิดเป็นลายสอง ลายสาม และลายอิสระตามความคิดสร้างสรรค์ของปราชญ์ท้องถิ่น เป็นการสานที่ไม่มีแบบแผนตายตัว ขึ้นอยู่กับความต้องการของปราชญ์ท้องถิ่น ที่จะคิดสร้างสรรค์ขึ้นเอง โดยมีการพัฒนาลายอย่างไม่หยุดนิ่ง เพื่อดึงดูดความสนใจให้ลูกค้าหันกลับมาซื้อ ส่วนสีสันของเสื่อใบเตย จะมีทั้งใช้สีธรรมชาติจากตอกเตย และย้อมสีเคมี ซึ่งสีที่นิยมใช้ย้อมตอกเตย ได้แก่ สีแดง สีนํ้าเงิน สีเหลือง และสีส้ม ต่อมาในปัจจุบันได้มีการพัฒนารูปทรงจากสี่เหลี่ยมของเสื่อหรือสาคใบเตย แปรเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอย เป็นรูปทรงของกระเป๋าสตรี ที่มีรูปแบบ ขนาดและสีสันมากมาย รวมทั้งยังทำตะกร้าใส่ของรูปทรงหลากหลาย มีทั้งรูปทรงสี่เหลี่ยม รูปทรงกลม เพื่อให้เหมาะกับการนำไปใช้ประโยชน์ โดยการนำตอกพลาสติกที่มีสีสันสวยงามเข้ามาแทนที่ตอกเตย เนื่องจากต้นเตยในปัจจุบันได้ลดจำนวนลง จนไม่สามารถนำมาสร้างเป็นศิลปหัตถกรรม เพื่อนำมาจำหน่ายได้ แต่ชาวบ้านยังคงรักษาวิธีการสานลายดั้งเดิมของเสื่อใบเตยไว้ ซึ่งลายที่ใช้ในการสานกระเป๋าและตะกร้าตอกพลาสติก ได้แก่ ลายหนึ่ง ลายสอง ลายสาม ลายอิสระ นอกจากนี้ยังมีลายทแยง ที่ใช้ตอกขัดกันในแนวทแยง ไม่มีเส้นตั้งและเส้นนอน แต่จะสานขัดกันตามแนวทแยงเป็นหกเหลี่ยม เชื่อมกันไปเรื่อยๆ คล้ายรวงผึ้ง ลายชนิดนี้จึงมักสานโปร่ง ทำให้กระเป๋าและตะกร้าตอกพลาสติกดูสวยงามแปลกตาไปอีกแบบ

ด้านการจัดดอกไม้สด รูปแบบที่ปราชญ์ท้องถิ่นทำขึ้น จะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ของลูกค้า ได้แก่ ใช้ในงานแต่งงาน งานศพ มอบให้คนรักหรือผู้ใหญ่ที่นับถือในโอกาสสำคัญต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นรูปแบบทั่วไป เช่น หากทำเป็นมาลัยจะเป็นมาลัยชายเดี่ยว ที่มีลักษณะเป็นพวงกลมมีอุบะห้อยเป็นชายเพียงพวงเดียว และเป็นรูปแบบมาลัยสองชาย ที่นำมาผูกต่อกับริบบิ้นหรือโบว์ที่งายห้อยลงมาเป็นอุบะสองเส้น ใช้สำหรับคล้องคอบุคคลสำคัญในงานบางคนเรียกมาลัยประเภทนี้ว่า “มาลัยคล้องคอ” ซึ่งใช้ในพิธีแต่งงานสำหรับคล้องคอบ่าวสาว เรียกว่า “มาลัยบ่าวสาว” หรือจะใช้คล้องคอเพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าภาพ ประธานในพิธี หรือแขกผู้ใหญ่ นอกจากนี้รูปแบบของการจัดดอกไม้สด ปราชญ์ท้องถิ่นสร้างสรรค์โดยขึ้นอยู่กับ

งบประมาณ และชนิดของดอกไม้ที่ถูกคัดเลือกตามที่ต้องการที่ตกลงกัน รูปแบบการจัดดอกไม้สดเหล่านี้ ประชาชนท้องถิ่นได้ศึกษาจากจากการสังเกตงานของผู้อื่น สอบถามจากผู้รู้ และศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ เอกสารและหนังสือเพิ่มเติม แล้วนำมาทดลองจนประสบความสำเร็จ ส่งผลให้ได้นำ ศิลปหัตถกรรมประเภทนี้มาประกอบเป็นอาชีพเสริม และสร้างรายได้ที่ดีให้กับประชาชนท้องถิ่น นอกเหนือจากงานหลักที่ทำเป็นประจำ

ด้านงานประติมากรรม จะมีทั้งรูปแบบประติมากรรมนูนต่ำที่สามารถมองเห็น รายละเอียดของงานเพียงด้านหน้าด้านเดียว รูปแบบประติมากรรมนูนสูงซึ่งมีลักษณะงานที่สามารถมองเห็นรายละเอียดของงานทั้งด้านหน้าและด้านข้าง และรูปแบบประติมากรรมลอยตัว ซึ่งเป็นงานประติมากรรมที่สามารถมองเห็นรายละเอียดของงานได้รอบด้าน โดยประชาชนท้องถิ่นได้ แนวคิดในการสร้างสรรค์งานจากธรรมชาติ ศาสนา และความเชื่อต่างๆ จากวรรณคดีไทย โดยนำ แนวคิดดังกล่าว มาจัดวางองค์ประกอบในงานประติมากรรม โดยสร้างเป็นกระถาง ไห โคมไฟ ตุ๊กตา ภาพประติมากรรมแบบต่างๆ เศียรพระ องค์พระ นางกนิริ นางในวรรณคดี สัตว์ต่างๆ ในป่า หิมพานต์ เป็นต้น โดยเฉพาะแนวความคิดจากศาสนาที่ประชาชนท้องถิ่นสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อลดการทำลายและขโมยรูปเคารพทางศาสนาไปสะสม ส่วนวิธีการที่ใช้ในการสร้างสรรค์รูปแบบนั้น ประชาชนท้องถิ่นจะใช้วิธีการจดจำด้วยการถ่ายภาพ เมื่อได้พบเห็นหรือได้ไปในสถานที่ต่างๆ นอกจากนั้นจะใช้การร่างภาพลงในสมุดบันทึก ที่ประชาชนท้องถิ่นพกติดตัวอยู่ตลอดเวลา ยามใดที่เกิดความคิดสร้างสรรค์ขึ้น จะรีบบันทึกเป็นภาพร่างลงในสมุดบันทึกทันที ซึ่งประชาชนท้องถิ่นจะ ได้ใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์งานประติมากรรมครั้งต่อไป ด้านขนาดของงานประติมากรรม จะมีหลากหลายขนาด ตั้งแต่ขนาดเล็กสำหรับเป็นของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยว จนถึงขนาดใหญ่ สำหรับตกแต่งอาคารสถานที่ต่างๆ เช่น บ้าน สวน ร้านอาหาร โรงแรม หรือนำไปสะสมและใช้ ประโยชน์ตามความพึงพอใจของลูกค้า ในด้านวัสดุที่ประชาชนท้องถิ่นใช้ในงานประติมากรรม จะเป็นหินทราย ปูนปลาสเตอร์และซีเมนต์ ดังนั้นสีและพื้นผิวของงานประติมากรรม จะมีทั้งลักษณะ ที่เป็นธรรมชาติของหินทราย และมีสีสันทสวยงาม ด้วยการระบายสีบนวัสดุประเภทปูนปลาสเตอร์ และซีเมนต์

4. รูปแบบเชิงปฏิบัติการด้านเทคนิค เทคนิคที่ใช้ในงานศิลปหัตถกรรมเป็นเคล็ดลับที่ ประชาชนท้องถิ่นค้นพบด้วยตนเอง และจากคำบอกเล่าของประชาชนท้องถิ่นท่านอื่น เพื่อที่จะทำให้ ศิลปหัตถกรรมชิ้นนั้น บรรลุวัตถุประสงค์ตรงตามประโยชน์ใช้สอย หรือเพิ่มความสวยงาม ประณีตให้กับศิลปหัตถกรรมมากยิ่งขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

ด้านการสานแข่งไม้ไผ่ เทคนิคที่ใช้จะเป็นเทคนิคของการกำหนดขนาดใหญ่เล็กของแข่งไม้ไผ่ ซึ่งขึ้นอยู่กับขนาดของแข่งแม่แบบ นอกจากนั้นเทคนิคการสานแข่งไม้ไผ่ จะทำการสานจากกันแข่งก่อน และใช้ฝักบัวรดน้ำเพื่อให้ออกไผ่ที่เป็นส่วนของกันแข่งมีความอ่อนตัว ทำการขัดไม้กันแข่งโดยใช้ไม้ไผ่ขัดไขว้กันแข่ง เพื่อเป็นการเพิ่มความแข็งแรง ทนทานในการรับน้ำหนัก เทคนิคอีกประการของการสานแข่งไม้ไผ่ เป็นการเพิ่มความสวยงามของแข่งไม้ไผ่ ซึ่งจะทำในขั้นตอนสุดท้ายของการสานแข่ง โดยการนำแข่งไม้ไผ่ไปเผาไฟ เพื่อเผาขุยขนไม้ไผ่ที่เกิดจากการจักตอกไผ่

ด้านการสานเสื่อใบเตย เทคนิคที่ใช้จะเริ่มตั้งแต่การคัดเลือกต้นเตย จะเลือกต้นเตยที่มีใบบางยาว และเลือกใบเตยตั้งแต่ประมาณชั้นใบที่ 4 นับจากโคนต้นขึ้นไป และไม่เอาใบยอดที่ยังอ่อนๆ 2 - 3 ชั้นใบ นับจากข้างบน นอกจากนี้ยังมีเทคนิคในการทำให้ดอกเตยอ่อนตัว โดยการนำใบเตยที่ย่างไฟแล้วมากรีดให้เป็นดอกเตย นำดอกเตยไปแช่น้ำและตากแดด หลังจากนั้นชุบด้วยไม้ไผ่ ดอกเตยจะอ่อนตัวไม่แตกหักในขณะที่สาน สำหรับไฟที่เหมาะสมในการย่างใบเตยนั้น จะต้องเป็นไฟถ่านและไม่มีควัน เพราะไฟที่ลุกและมีควัน จะทำให้ใบเตยไม่เป็นสีขาวตามต้องการ การย่างใบเตยจะต้องย่างสุก สังเกตได้โดยเมื่อใบเตยมีสีเขียวเข้มขึ้นเป็นเงาก็เป็นอันว่าใช้ได้ เป็นการกันเชื้อราที่จะเกิดขึ้นในภายหลังอีกด้วย นอกจากนี้ถ้าต้องการให้ดอกเตยขาวมากยิ่งขึ้นให้เติมน้ำส้มสายชูลงไปในขั้นตอนการแช่น้ำ และใส่เกลือแกงในขั้นตอนการย้อมสีดอกเตย เพื่อกันดอกเตยสีตก

ด้านการจักดอกไม้สด เทคนิคจะขึ้นอยู่กับวิธีการเลือกดอกไม้ จะต้องสด การจับดอกไม้ การตัดกลีบดอกไม้ ใบไม้ การพับกลีบ การส่งกลีบ การร้อย และการผูกมัด สิ่งเหล่านี้จะต้องทำด้วยความประณีตพิถีพิถัน หลีกเลี่ยงการจับต้องอย่างแรง เพื่อจะได้ไม้เกิดรอยชำร่วยเสียหาย สามารถคงความสดอยู่ได้นาน

ด้านงานประดิษฐาน เทคนิคที่ใช้จะอยู่ในกระบวนการสร้างแม่พิมพ์และการประกอบแม่พิมพ์ให้คงรูป โดยการนำน้ำยางพาราแบบที่ขึ้นรูปด้วยขี้ผึ้ง ดินเหนียวหรือดินน้ำมัน การทาน้ำยางพาราจะต้องทาจนมีความหนาเพียงพอ ที่จะไม่เกิดการฉีกขาดได้ในกระบวนการหล่อเป็นรูปชิ้นงาน และต้องเป็นน้ำยางพาราที่ใช้สำหรับงานหล่อแม่พิมพ์โดยเฉพาะ ส่วนการประกอบแม่พิมพ์ให้คงรูปได้ในขณะที่กำลังหล่อนั้น จะต้องครอบแม่พิมพ์ด้วยปูนปลาสเตอร์ก่อนการหล่อทุกครั้ง และในกระบวนการหล่อนั้น การผสมสัดส่วนของส่วนผสมต้องให้ได้ขนาดที่เหมาะสม ระวังอย่าให้มีฟองอากาศเกิดขึ้น จะทำให้ชิ้นงานเกิดความสวยงามและสมบูรณ์

5. รูปแบบเชิงปฏิบัติการด้านการนำไปใช้ประโยชน์ เป็นการนำศิลปหัตถกรรมไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หรือจัดจำหน่ายให้ลูกค้า เป็นรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว มีรายละเอียดดังนี้

ด้านการสานแข่งไม้ไผ่ ปราชญ์ท้องถิ่นจัดทำเพื่อใช้เก็บผลไม้ออกจากสวน นอกจากนั้น จะมีการจัดจำหน่ายให้กับเพื่อนบ้าน หรือลูกค้าจากที่อื่นมาสั่ง สมัยก่อนปราชญ์ท้องถิ่นจะจัดจำหน่ายแข่งไม้ไผ่ในราคาใบละ 3 – 4 บาท ปัจจุบันราคาแข่งไม้ไผ่อยู่ที่ใบละ 80 – 100 บาท แล้วแต่ขนาดของแข่งไม้ไผ่

ด้านการสานเสื่อใบเตย ปราชญ์ท้องถิ่นจัดทำเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการปูนั่งเล่น และนอนพักผ่อน หรือใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ จะจัดจำหน่ายให้ลูกค้า เมื่อมีการสั่งทำเท่านั้น ราคาในสมัยก่อนฝืนละ 5 – 10 บาท แล้วแต่ขนาด ปัจจุบันราคาของเสื่อใบเตยขึ้นอยู่กับขนาดของเสื่อ จะมีราคาตั้งแต่ 50 บาท ขึ้นไป ต่อมาในระยะหลังได้มีผู้แนะแนวทางให้พัฒนา รูปแบบการสานเสื่อ เป็นการสานกระเปาะและตะกร้าจากดอกพลาสติก เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นในปัจจุบัน เนื่องจากต้นเตยมีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอในการสร้างงานศิลปหัตถกรรม เพื่อการจัดจำหน่ายได้ และเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า ราคาของกระเปาะและตะกร้า ดอกพลาสติกเริ่มต้นที่ใบละ 50 บาท จนถึงใบละ 300 – 400 บาท ขึ้นอยู่กับขนาดของชิ้นงาน ความยากง่ายของรูปทรงและลวดลาย

ด้านการจัดดอกไม้สด ส่วนใหญ่ปราชญ์ท้องถิ่นจัดทำขึ้น เพื่อจัดจำหน่ายให้กับลูกค้า มีทั้งใช้เป็นมาลัยบ่าวสาว ใช้สำหรับไหว้พระไหว้ศาลพระภูมิ มอบให้คนรักและผู้ใหญ่ที่นับถือในโอกาสและเทศกาลต่างๆ ใช้สำหรับตกแต่งสถานที่ให้สวยงาม หรือแม้กระทั่งจัดดอกไม้ในงานศพ การคิดราคาของปราชญ์ท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับงบประมาณและชนิดของดอกไม้ที่ได้ตกลงกัน และขึ้นอยู่กับความยากง่ายในการทำด้วย

ด้านงานประติมากรรม ปราชญ์ท้องถิ่นจัดทำเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า เป็นส่วนใหญ่ โดยลูกค้าจะใช้งานประติมากรรมเป็นของที่ระลึก ใช้ในการตกแต่งอาคารสถานที่ ใช้เพื่อการสะสมและเพื่อความพึงพอใจ ราคาจะมีหลากหลายขึ้นอยู่กับขนาดของงานประติมากรรม วัสดุที่ใช้ ความยากง่ายในกรรมวิธีการทำ และความละเอียดของชิ้นงาน ราคาจะมีตั้งแต่ชิ้นละ 75 บาท จนถึงหลักพัน

ดังนั้นรูปแบบเชิงปฏิบัติการของปราชญ์ท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรม จึงประกอบด้วย วัสดุอุปกรณ์ การปฏิบัติ ความงดงามทางศิลปะ เทคนิค และการนำไปใช้ประโยชน์ รูปแบบเชิงปฏิบัติการเหล่านี้ ส่งผลให้งานศิลปหัตถกรรมยังคงดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน มีคุณค่า ประโยชน์ใช้สอย และมีความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นแฝงอยู่

การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ควรจะนำเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมมาจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เนื้อหาสาระและรูปแบบความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นยังคงอยู่ ทั้งยังช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ พัฒนานักเรียนด้านอารมณ์ สังคม สติปัญญา ความคล่องแคล่วว่องไวในการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายให้สัมพันธ์กับความคิดและการแสดงออก สร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดี การกล้าแสดงออก มีความมั่นใจ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจิตสำนึกที่ดีต่อท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นดังกล่าว จะนำมากำหนดเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระบบการศึกษาของโรงเรียน โดยมีเนื้อหาสาระความเป็นท้องถิ่นและสอดคล้องกับสภาพจริงของนักเรียน

